

UCHWAŁA NR IX/90/2024
RADY MIEJSKIEJ W SIERADZU

z dnia 12 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Sieradza na lata 2025-2028”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 i 1572) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Sieradza na lata 2025-2028”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Sieradza.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej
w Sieradzu

Michał Pabich

Załącznik do uchwały Nr IX/90/2024
Rady Miejskiej w Sieradzu
z dnia 12 grudnia 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SIERADZA NA LATA 2025-2028

WRZESIEŃ 2024

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	18
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta. .	18
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Sieradza ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu.....	21
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	21
5.2.2. Historia i rozwój przestrzenny miasta Sieradza.....	22
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta – dziedzictwo materialne Miasta Sieradza.....	28
5.3.1. Układy przestrzenne.....	29
5.3.2. Zabytki sakralne.....	41
5.3.3. Inne obiekty.....	46
5.3.4. Parki.....	50
5.3.5. Cmentarze.....	51
5.3.6. Stan zachowania zabytków i układów przestrzennych oraz zagrożenia.....	52
5.4. Dziedzictwo niematerialne.....	53
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	56
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	57
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	58
5.5.3. Park kulturowy.....	59
5.5.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	60
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	63
5.6.1. Stanowiska archeologiczne.....	64
5.6.2. Obiekty zabytkowe stanowiące własność miasta.....	67
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT.....	68
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	71
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	74
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	75
9.1. Dotacje.....	76
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe.....	79
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	81

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	82
10. Bibliografia.....	84
11. Spis rysunków, tabel i zdjęć.....	84
12. Załączniki.....	86

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Sieradza na lata 2025-2028 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi miasta poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny miasta, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu opieki nad zabytkami dla Miasta Sieradza na lata 2014-2018 przyjętego Uchwałą Nr IV/15/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29 grudnia 2014 r. oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Sieradza na lata 2020-2023 przyjętego Uchwałą Nr XXVI/167/2020 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 25 maja 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U z 2024 r., poz. 1130).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 31 grudnia 2025 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligacyjne elementy tj.: strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić obszary uzupełnienia zabudowy oraz obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji miasta, poprawy przepływu informacji pomiędzy miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmocnić poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odplywowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Sieradza wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+;
- powiatowym: brak dokumentów obowiązujących w ramach czasowych GPOnZ.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXXI/414/21 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 6 maja 2021 r

Strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa określającym wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym oraz działania niezbędne do ich osiągnięcia.

Wyznaczona Wizja regionu odzwierciedla pożądaną stan województwa w perspektywie 2030 r., w trzech strategicznych wymiarach rozwoju, tj. gospodarczym, społecznym i przestrzennym, który jest odpowiedzią na sformułowane wyzwania rozwojowe.

Wizja: Harmonijnie rozwijające się województwo w centrum polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka idzie w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych.

W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka;
2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans;
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń.

W ramach celu strategicznego „Atrakcyjna i dostępna przestrzeń” wskazano cel operacyjny: „Ochrona i kształtowanie krajobrazu”. W ramach tego celu wskazano następujące kierunki działań:

1. Ochrona wartości i kształtowanie dziedzictwa kulturowego.
2. Ochrona i wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych.
3. Rewaloryzowanie, poszerzanie i wzbogacanie przestrzeni o atrakcyjne zaaranżowane tereny zieleni.

W Strategii omówiono dziedzictwo kulturowe, dla którego wyznaczono następujące wyzwanie: Degradacja układów i struktur funkcjonalno-przestrzennych w ośrodkach historycznych.

Zachowaną spuściznę kulturową województwa cechuje różnorodność, wynikająca przede wszystkim z wielokulturowych tradycji historycznych. Najpełniejszy obraz zasobu przedstawia wojewódzka ewidencja zabytków nieruchomych (WEZ). Pod względem ilościowym zasób lokuje Łódzkie na 14. pozycji w skali kraju.

Koncentracja najwyższych wartości zabytkowych występuje w historycznych jednostkach osadniczych. Jednak spośród około 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim tylko 47 jest uwzględnionych w WEZ, a jedynie 16 wpisano (w całości lub w części) do rejestru zabytków. Specyficzne cechy zachowanych historycznych układów przestrzennych tworzą wyjątkowy charakter krajobrazu kulturowego, w ramach którego wskazano 66 jednostek tworzących sieć ośrodków historycznych.

• **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Województwie Łódzkim**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2024-2027 został przyjęty Uchwałą Nr V/78/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego dnia 2 września 2024 r.

Jest to podstawowy dokument określający politykę samorządu województwa w obszarze sprawowania opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego odpowiednim wykorzystaniem.

Województwo łódzkie ma być regionem wyróżniającym się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa. Przy tak ujętej wizji celem strategicznym jest: zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej.

Osiągnięciu tego celu ma sprzyjać realizacja trzech celów operacyjnych:

1. Atrakcyjny krajobraz kulturowy.
2. Tożsamość wielokulturowa regionu.
3. Sprawny system zarządzania opieką nad dziedzictwem kulturowym.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+**

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego 2030+ został przyjęty Uchwałą Nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r.

Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

W Planie wyznaczono szereg kierunków działań wraz z działaniami. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać na: Rozwój miast o znaczeniu lokalnym i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich, m.in. poprzez:

– wzrost zasięgu oddziaływania przestrzennego miast o znaczeniu lokalnym.

W obszarze dziedzictwa kulturowego wskazano cel szczegółowy nr V. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądane jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne.

Istotne znaczenie dla utrwalania niematerialnych komponentów tradycji regionalnej będą mieć poczynania ukierunkowane na wzmocnienie walorów i cech specyficznych definiujących wyodrębnione podregiony kulturowe. Zakłada się wspieranie i promowanie inicjatyw związanych z kultywowaniem lokalnego folkloru oraz zachowaniem różnorodności jego przejawów. Do zachowania ciągłości kulturowej przyczyni się kreowanie sieci ośrodków historycznych, głównie poprzez wzmocnienie instytucji kultury, w szczególności tych o zasięgu ponadregionalnym i pełniących rolę wiodącą, polegające przede wszystkim na podnoszeniu jakości infrastruktury, poprawie dostępności i rozwoju współpracy.

Wyznaczone kierunki działań i działania dla celu V.

1. Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.1.1. Identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in. kontynuacja:

- opracowania i aktualizacji gminnych ewidencji zabytków;
- opracowania katalogu lokalnych form architektonicznych;
- opracowania list dóbr kultury współczesnej.

V.1.2. Monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- realizację obowiązku sporządzania i aktualizacji gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami;
- sporządzanie studiów historyczno-urbanistycznych dla historycznych założeń przestrzennych.

V.1.3. Zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, m.in. wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych;
- kontynuację procesu wpisywania do rejestru zabytków nieruchomych;
- stanowienie ochrony zabytków w mpzp, w szczególności z uwzględnieniem określenia zasad zapewnających:

1. zachowanie autentyzmu i integralności zabytków, przywracanie ich do jak najlepszego stanu oraz zapobieganie zagrożeniom i ochronę, w szczególności przy realizacji inwestycji;
2. wykorzystanie zabytków z poszanowaniem i eksponowaniem ich wartości;
3. utrzymanie i tworzenie właściwego sąsiedztwa dla zabytków, w szczególności eliminowanie konfliktów i uciążliwości ograniczających możliwość korzystania z zabytku i trwałego zachowania jego wartości;
4. ochronę ekspozycji historycznych sylwet i panoram, w szczególności zachowanie w niezakłóconej postaci otwarcie oraz osi widokowych na zabytki i zabytków;
5. wyznaczania stref ochronnych, w których obowiązują ograniczenia dotyczące sposobu zagospodarowania terenu oraz rodzaju dopuszczalnej działalności gospodarczej.

V.1.4. Wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu, w tym m.in.: wytypowanych obszarów charakterystycznych dla tradycji osadniczej regionu, odznaczających się szczególnymi wartościami.

V.1.5. Wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu.

V.1.6. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych;
- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie);
- zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

V.2. Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:

V.2.1. Wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: łęczyckiego, łowickiego, opoczyńskiego, piotrkowskiego, sieradzkiego, rawskiego i wieluńskiego, z ich głównymi ośrodkami, w tym m.in.:

- identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności:
 1. wspieranie i promocję lokalnych aktywności w zakresie kultywowania różnych przejawów tradycji ludowych (obrzędowość, legendy, gwara, strój, muzyka, kulinaria, rzemiosło i rękodzieło artystyczne etc.);
 2. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych skansenów;
 3. wspieranie działalności oraz promocję istniejących, a także tworzenie nowych muzeów, izb muzealnych i galerii plenerowych (gromadzących zbiory specyficzne dla dziedzictwa kulturowego regionu);
- promocję unikatowych i specyficznych form tradycji:
 1. wytworów rzemiosła i sztuki ludowej (m.in. kowalstwa artystycznego, garncarstwa, wikliniarstwa, tkactwa, hafciarstwa, wycinankarstwa, rzeźbiarstwa), w tym wzornictwa łowickiego, ceramiki bolimowskiej, łęczyckiej rzeźby o tematyce demonicznej;
 2. tradycyjnych produktów regionalnych.
- poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

V.2.3. kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej w tym m.in.:

– wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych, odpowiednio do rangi,
– poprawę dostępności i podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym podnoszenie standardu infrastruktury kultury, wykorzystanie nowych technologii komunikacji i rozwijanie współpracy pomiędzy instytucjami.

W zróżnicowanym krajobrazie kulturowym województwa wyróżniono 72 ośrodki tworzące sieć unikatowych ośrodków historycznych, w tym Sieradz, jako ośrodek o randze krajowej.

Na zachowanie i ożywianie tradycji regionalnej ma wpływ wzrastająca liczba skansenów, które są szansą na przetrwanie drewnianego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza wsi, m.in. skansen przy Muzeum Okręgowym w Sieradzu.

W celu podniesienia rangi ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, na terenie województwa utworzono 4 parki kulturowe (co lokuje region na 2. miejscu w Polsce), w tym: Park Kulturowy „Wzgórze Zamkowe” w Sieradzu, który obejmuje swoim zasięgiem unikatowy układ przestrzenny grodu z podgrodzem o wczesnośredniowiecznej metryce (z późniejszymi nawarstwieniami). W efekcie przeprowadzonych prac uporządkowano i zagospodarowano przestrzeń grodu otoczonego fosą.

W planie zaznaczono, że część terenów, zawierających obiekty i zespoły odznaczające się wyjątkowymi walorami zabytkowymi krajobrazowo-kulturowymi, wymaga wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej. Wskazano m.in. Sieradz – układ urbanistyczny z zespołami sakralnymi.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty na poziomie miasta, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych miasta Sieradza został opracowany w 2017 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Sieradza

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza zostało uchwalone Uchwałą Nr 139/XV/99 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29 grudnia 1999 r. ze zmianami uchwalonymi w dniu 26 października 2006 r. Uchwałą Rady Miejskiej w Sieradzu Nr XLVIII/411/2006, zmianami uchwalonymi w dniu 18 czerwca 2009 r. Uchwałą Nr XXXIII/294/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu oraz zmianami uchwalonymi w dniu 24 kwietnia 2012 r. Uchwałą Nr XVIII/133/2012 Rady Miejskiej w Sieradzu.

Obowiązujące Studium zostało przyjęte Uchwałą Nr VI/41/2019 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej Samorządu. Nie jest ono aktem prawa miejscowego, ale jest dokumentem będącym wyrazem jego poglądów i postanowień związanych z rozwojem gminy. Jest to dokument planistyczny sporządzany dla obszaru całej gminy. Określona w Studium polityka przestrzenna jest zgodna z zasadami ustanowionymi przepisami prawa. Studium spełnia funkcje wytycznych do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stanowiących przepis gminny, które nie mogą naruszać ustaleń Studium.

Uwarunkowania wynikające z diagnozy wartości dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym zasoby kulturowe i krajobrazowe Sieradza

Obowiązujące ustalenia w zakresie ochrony wartości kulturowych

Wszystkie obiekty zabytkowe, zarówno te znajdujące się w rejestrze zabytków, jak i wpisane do ewidencji zabytków, muszą zostać otoczone szczególną dbałością, jako obiekty określające tożsamość miasta. Wykorzystanie na cele użytkowe zabytku wpisanego do rejestru zabytków może odbywać się wyłącznie w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, a wszelkie działania przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz inne o walorach historycznych czy architektonicznych, będące charakterystycznymi elementami historycznej zabudowy – należy przewidzieć do trwałej adaptacji, z zachowaniem charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej form i faktur:

- adaptacja i modernizacja winny odbywać się na zasadach zapewniających zachowanie istotnych dla miejscowej tradycji form architektonicznych, proporcji, detalu, materiałów i faktur wypraw zewnętrznych,
- wszelkie działania dotyczące zmiany gabarytów, zmian w sposobie dyspozycji i artykulacji elewacji (w tym także proporcji otworów zewnętrznych i form zewnętrznej stolarki otworowej) – czyli takie, które mogą mieć wpływ na stan zachowania lub zmianę wglądu – wymagają uzgodnienia lub opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (odpowiednio do przepisów Prawa budowlanego),
- ewentualna konieczność rozbiórki zabytku włączonego do ewidencji (uzasadniona względami technicznymi – zagrożenie bezpieczeństwa) wymaga uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków celu określenia możliwości i zasad wyłączenia z tejże ewidencji zabytków.

Wszelkie zmiany w otoczeniu i sąsiedztwie zabytków, a także na obszarach zabytkowych (w rejestrze i w ewidencji) – których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycyjne) – przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów, a także sposób zagospodarowania przestrzeni – nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku ani naruszać jego wartości.

Nowa zabudowa – na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytków – w układzie, skali, gabarytach i proporcjach, a także w sposobie kompozycji i wyprawy elewacji zewnętrznych – powinna stanowić harmonijne zakomponowanie całości z istniejącymi elementami zabudowy historycznej.

Polityka konserwatorska, której ideą jest całościowa i ekologiczna koncepcja ochrony i kształtowanie kulturowych wartości przestrzeni, polegająca na dbałości o zabytkowe obiekty i struktury przestrzenne w powiązaniu z otaczającym krajobrazem i w oparciu o tradycje lokalne, wymaga wyznaczenia stref ochrony o ściśle określonych ustaleniach przepisów szczegółowych.

• Strategia Rozwoju Miasta Sieradza na lata 2020-2030

Strategia Rozwoju Miasta Sieradza na lata 2020-2030 została przyjęta Uchwałą Nr L/340/2021 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28 września 2021 r.

To nadrzędny dokument planistyczny miasta Sieradza, który określa politykę rozwojową miasta w perspektywie 2030 roku. W Strategii zawarto cele strategiczne, cele operacyjne oraz projekty rozwojowe w trzech obszarach: społecznym, gospodarczym oraz przestrzennym.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego określono następujące kierunki działania, cele operacyjne oraz zadania:

Kierunek działania: Wykorzystanie energii społecznej i aktywności mieszkańców.

Cel operacyjny: Działania na rzecz rozbudowy zagospodarowania turystycznego.

Zadania:

1. Rewitalizacja/zagospodarowanie turystyczne terenów tzw. „Paradzionki” na cele rekreacyjne (teren pomiędzy Wzgórzem Zamkowym, a Stadionem MOSiR).
2. Realizacja projektu Eko-bulwary mającego na celu przywrócenie rzeki i jej otoczenia mieszkańcom, turystom, wprowadzanie nowych funkcji z wykorzystaniem eko-rozwiązań, uzupełnione o działania promujące Sieradz jako miasto eko-turystyczne.
3. Modernizacja amfiteatru i animowanie efektywnego wykorzystania jego potencjału.
4. Remont Dworku Modrzewiowego wraz z otoczeniem parkowym (Park Staromiejski).
5. Tworzenie zielonych stref rekreacji dostępnych dla mieszkańców miasta.
6. Podjęcie działań na rzecz uruchomienia Muzeum Społecznej Historii Miasta Sieradza.

Kierunek działania: Wykorzystanie energii społecznej i aktywności mieszkańców.

Cel operacyjny: Rozwijanie infrastruktury i oferty kulturalnej dedykowanej mieszkańcom i budującej rangę Sieradza.

Zadania:

1. Rozbudowa Sieradzkiego Centrum Kultury.
2. Rozwijanie oferty kulturalnej dla wszystkich grup społecznych.
3. Wspieranie działalności kulturalnej organizacji pozarządowych działających na terenie miasta Sieradza oraz instytucji takich jak Sieradzkie Centrum Kultury.
4. Tworzenie i rozwijanie przestrzeni dla działalności artystycznej i kulturalnej.
5. Wspieranie działań na rzecz dziedzictwa historycznego i kulturowego oraz aktywnego uczestnictwa w kulturze.

Ponadto w kluczowych potencjałach rozwojowych Sieradza w potencjale przestrzennym podkreślono, że w kontekście dziedzictwa kulturowego kluczowe znaczenie ma kształtowanie węzłowego obszaru strategicznego o wysokich walorach historyczno-kulturowych i architektoniczno-urbanistycznych „Stare Miasto”. Warto podkreślić, że dziedzictwo kulturowe stanowi naturalny kapitał dla rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego sieradzan, stanowi także naturalną podstawę wzmacniania tożsamości lokalnej. Ponadto dla 9,6% mieszkańców Sieradza zabytki i historia to zasadniczy walor miasta.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta Sieradza ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta

Sieradz to miasto usytuowane w centralnej części kraju, w zachodniej części województwa łódzkiego, w powiecie sieradzkim. Zajmuje obszar o powierzchni 5122 ha. Graniczy z 2 gminami: od północy, południa i wschodu z gminą Sieradz, a od zachodu z gminą Wróblew. Od dnia 1 stycznia 1999 r. Sieradz stał się siedzibą powiatu ziemskiego, w skład którego weszły gminy: Sieradz, Warta, Wróblew, Błaszki, Goszczanów, Złoczew, Burzenin, Klonowa, Brzeźnio i Brąszewice.

Pod względem fizyczno-geograficznym miasto leży na Nizinie Południowielkopolskiej, pośrodku Kotliny Sieradzkiej (Wysoczyzna Łaska, Kotlina Sieradzka, Wysoczyzna Złoczewska). W całości położone jest w dorzeczu Warty, której dolina stanowi korytarze ekologiczny o znaczeniu krajowym. Jest on elementem krajowej sieci ekologicznej i jednocześnie stanowi potencjał przyrodniczy do wykorzystania turystycznego.

Pod względem hydrograficznym obszar miasta położony jest całkowicie w zlewni rzeki Warty.

Na terenie miasta znajdują się następujące obiekty objęte ochroną prawną: 1 obszar chronionego krajobrazu – „Nadwarciański” Obszar Chronionego Krajobrazu oraz 10 pomników przyrody.

Sieradz położony jest w Turystycznym Obszarze Funkcjonalnym Doliny Warty o znaczeniu regionalnym. W obszarze tym zakłada się rozwój różnorodnych form turystyki poprzez wzmocnienie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym m.in.: budowę, rozbudowę i poprawę jakości bazy oraz oznakowania atrakcji na rzecz kształtowania różnych form turystyki (turystyki aktywnej: wodnej i rowerowej oraz turystyki wypoczynkowej, przyrodniczej i kulturowej).

• KULTURA i TURYSTYKA

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie miasta Sieradza prowadzi:

- domy kultury: Sieradzkie Centrum Kultury, Młodzieżowy Dom Kultury i Spółdzielczy Dom Kultury Sieradzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej,
- Muzeum Okręgowe i Park Etnograficzny,
- Biuro Wystaw Artystycznych,
- biblioteki: Powiatowa Biblioteka Publiczna, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, Miejska Biblioteka Publiczna,
- archiwum państwowe,
- redakcje gazet lokalnych,
- rozgłośnia radia lokalnego: „Nasze Radio”,
- stacja nadawcza telewizji lokalnej Sieradz.

Dodatkowo szerzeniem kultury na terenie miasta zajmują się:

- zespół ludowy „Mali Sieradzanie”, chór „Cantate Deo” przy Parafii NSJ,
- kilkanaście stowarzyszeń i towarzystw kulturalno-oświatowych m.in. Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Stowarzyszenie Współpracy Polska – Wschód, Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, Towarzystwo Przyjaciół Sieradza, Fundacja Wspierania Rozwoju Kultury Miasta Sieradz.

Na obszarze miasta organizowane są cykliczne imprezy zarówno o charakterze ludowym, podczas których można się zetknąć z „żywym folklorem”, jak również festiwale kształtujące kulturalny wizerunek regionu. W Sieradzu odbywa się m.in.:

- Open Hair Festiwal,
- Sieradzkie Wrota Czasu,
- Dni Sieradza,
- Jarmark Urszulański,
- Sieradzka Konferencja Kosmiczna,

- Sieradzki Cross Towarzyski,
- Biesiada po Sieradzką,
- Ogólnopolski Festiwal Poezji Śpiewanej „Dopóki jestem, uśmiechem, słowem, gestem” w Sieradzu,
- Biegu Ulicami Sieradza,
- Sieradzki Pchli Targ,
- Festiwal „Muzyka w dawnym Sieradzu”.

Przez miasto przebiegają piesze, rowerowe i wodne szlaki turystyczne, stanowiące fragmenty dłuższych szlaków związanych z historią regionu m.in.:

- szlak pieszy „Sieradz Średniowieczny – Królewskie Elekcje”,
- szlak pieszy „Ary Sternfeld – Pionier Kosmonautyki. Sieradzkie Dzieciństwo”,
- szlak pieszy „Śladami Króla Fryzjerów – Antoniego Cierplikowskiego”,
- szlak pieszy Walk nad Wartą 1939 r., który biegnie z Warty przez Sieradz do Burzenina,
- szlak pieszy Dworków Ziemi Sieradzkiej, który biegnie z Sieradza do Błaszek,
- szlak pieszy im. Władysława Reymonta, który biegnie z Warty do Sieradza,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Obiektów Sakralnych”,
- szlak rowerowy „Sieradzka Eska”,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Pomników”,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Mostów”,
- szlak wodny rzeką Wartą.

5.2.2. Historia i rozwój przestrzenny miasta Sieradza

Sieradz miał w swej historii okresy rozkwitu i chwały. W XVI w. był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego, stolicą powiatu i województwa sieradzkiego oraz miejscem obrad sejmików deputackich województwa sieradzkiego – od XVI do poł. XVIII w. O osadniczej atrakcyjności terenu przesądziły warunki geograficzne – znajdowała się tu przeprawa przez Wartę, a co za tym idzie – skrzyżowanie szlaków handlowych. Istotnym atutem warunkującym rozwój osadnictwa była dobrej jakości gleba, a także działalność kaliskiego ośrodka rozszerzającego swe wpływy na wschód. Intensyfikacja osadnictwa miała miejsce od połowy w XI w.

Pierwsze ślady osadnicze na terenie obecnego Sieradza pochodzą z okresu lateńskiego i wczesnego okresu rzymskiego (II w. p.n.e.-II w. n.e.): Poświętna Górka, okolice klasztoru i kościoła poddominikańskiego, Monice (osada z późnego okresu rzymskiego).

Pierwsza średniowieczna osada targowa typu otwartego na terenie obecnego Sieradza ukształtowała się w poł. XI w. – na zach. skraju doliny Warty, na obszarze ok 4 ha, ok. 600 m na wsch. od dzisiejszego rynku. Na jej miejscu pod koniec XI w. lub na przełomie XI/XII w., w widłach rzek Warty i Żegliny, wniesiono obronny gród kasztelański, otoczony wałami i fosą, z podgrodzem od płd.-wsch. Podgrodzie – ok. 1 ha, otoczone było wałem obronnym i połączone z grodem groblą.

Na przełomie XI/XII w. powstała kasztelania sieradzka. Pierwsza wzmianka na temat Sieradza – ośrodka o charakterze miejskim – pochodzi z 1136 r. Istniały tu cztery karczmy, komora celna, odbywały się targi i sądy.

W tym czasie rozwijał się również ośrodek rzemieślniczo-targowy w pobliżu kościoła pw. św. Mikołaja wzniesionego na Poświętnej Górze. Tu znajdowały się najstarsze budowle sakralne, w których w XII w. zorganizowano cztery synody: kościoły pw. św. Trójcy i św. Marcina.

Rozwój przestrzenny Sieradza zdeterminowany był istnieniem węzła drożnego związanego z przeprawą przez Wartę, który ukształtował się na terenie wzgórza miejskiego. O układzie miasta decydowały szlaki handlowe (zwłaszcza płn. – płd.) oraz zagrożenie wylewami rzeki – na płn. i wsch. Nowe osiedle, przekształcone później w miasto lokacyjne, powstało w 1 poł. XIII w. Znajdujący się na płn. od obecnego rynku klasztor dominikański wzniesiono w okresie 1233-1245. W latach 1232-1234 mieścił się w Sieradzu dwór książęcy Bolesława Konradowica. W 1233 r. miasto zostało po raz pierwszy stolicą księstwa, lecz już

w 1234 r. terytorium to włączono do Księstwa Łęczyckiego, dwór wraz z otoczeniem został zapewne przekazany dominikanom.

W 1 poł. XIII w. Sieradz złożony był z pięciu wyraźnych członów: osiedle na Poświętnej Górze, osiedla na wzgórzach miejskim i dominikańskim, podgrodzie z kościołem św. Trójcy i gród. W 1241 r. to wielocłonowe, trudne do obrony założenie stało się celem skutecznego ataku wojsk tatarskich.

Odbudowa po zniszczeniach odbyła się wg prawa magdeburskiego – między 1247 a 1255 r. Sieradz został wówczas lokowany przez księcia łęczyckiego Kazimierza Konradowica, który objął sieradzkie w 1247 r. Miasto zajmowało ok. 3000 ha, od płd. przylegało do Monic i wsi Jeziory, od zach. – do wsi Charłupia Wielka i Rakowice, od płn. – do Dzigorzewa. Wydaje się, że obejmowało teren wokół drewnianego kościoła pw. Wszystkich Świętych istniejącego zapewne już w 1136 r., usytuowanego na płd. od rynku (dziś stoi tu kościół parafialny) – aż po rynek. Na terenie wzgórza dominikańskiego wzniesiono murowany kościół pw. św. Stanisława (najstarsze fragmenty z 2 ćw. XIII w.).

Istotne dla dziejów miasta było powołanie Księstwa Sieradzkiego. Początkowo Sieradz znalazł się w dzielnicy senioralnej, później był stolicą ziemi związanej z dzielnicą kujawską. Nowe Księstwo ze stolicą w Sieradzu, powstało w latach 1262-1263 i objęło kasztelanię rozmierską, sieradzką, spicymierską oraz część wolborskiej (po lewej stronie Wolbórki). Jego pierwszym władcą do 1288 r. był Leszek Czarny. Wyremontował stary gród, wzmocnił wały, w płd.-wsch. części dziedzińca wznosił murowaną kaplicę romańską z ośmiobocznym prezbiterium zamkniętym apsydą. (pozostałością jest apsyda zwana rotundą). Potem ziemię przejął Władysław Łokietek – do 1320 r. i rozpoczął proces scalania kraju. W latach 1300-1306 Sieradz znajdował się w rękach czeskich. W latach 1327-1339 księstwem sieradzkim rządził Przemysław Inowrocławski.

Komasacja osadnictwa postępowała wolno na przestrzeni XIII w. Na przełomie XIII/XIV w. miasto składało się już z trzech członów: część zasadnicza – miasto lokowane, zamek w dolinie Warty i klasztor dominikański z kościołem i zabudowaniami. W 1331 r. Sieradz został zniszczony przez Krzyżaków i został odbudowany. Powstał nowy, murowany zamek wzniesiony przez Kazimierza Wielkiego oraz kościół farny pw. Wszystkich Świętych.

Lokacyjne miasto o kształcie owalnym, otoczone było umocnieniami (wzmiankowanymi w 1416 r.), w których w XVI w. znajdowały się trzy bramy: Warecka, Krakowska i Grodzka (brama Kaliska jest późniejsza) i cztery baszty. Umocnienia osłaniały gródek i kościoły, a w ich obrysie mieściło się ok. 100 działek (prócz terenów żydowskich i dzielnicy kościelnej). Zabudowa była drewniana, budynki zajmowały frontowe części działek. W obniżeniu terenu między wzgórzami dominikańskim i miejskim wykształcał się poboczny rynek, zwany w XVI w. Rynkiem Tatarszym. Tereny na Poświętnej Górze przeznaczono na uposażenie wójtostwa i prebendy w kościele parafialnym. Podgrodzie przekształciło się w przedmieście – Podzamcze, teren wokół kościoła Wszystkich Świętych i osiedla miejskiego dominikańskiego tworzył już spójny układ przestrzenny. Punktem centralnym Sieradza był rynek, w którym jeszcze przed końcem XIV w. wystawiono jatki i kramy, a w XV w. – ratusz.

W 2 poł. XIV w. powstało województwo sieradzkie obejmujące powiaty: sieradzki, szadkowski, radomszczański i piotrkowski, a od poł. XV w. również ziemię wieluńską. Podział terytorialno-administracyjny wykształcony w XIV – XV w. przetrwał na historycznych ziemiach Polski środkowej bez istotniejszych zmian do 1789 r.

W okresie stabilizacji stosunków politycznych monarchii stanowej Sieradz rozwinął się pod względem demograficznym. Poza obrębem murów obronnych powstawały przedmieścia. Kraniec Przedmieścia Wareckiego, kształtującego się w 2 poł. XIV w. przy drodze w kierunku Warty, wyznaczał szpital Św. Ducha, ufundowany przed 1416 r. Przed 1437 r. zaczęła kształtować się zabudowa Krakowskiego Przedmieścia położonego w okolicach Poświętnej Górki. Poniżej skarpy pojawiła się zabudowa osady rybackiej nad rzeką Żegliną, czyli przedmieście Podrzeczce wzmiankowane w 1432 r. Rzeka Żeglina połączona była kanałami z Wartą płynącą dawniej bliżej zamku. W kierunku płn. rozwijała się osada Rybaki, istniejąca już w 1 poł. XIV w. u podnóża wzgórza dominikańskiego.

W XV w. w obrębie umocnień pojawiły się pierwsze murowane domy mieszkalne, ceglane, pokryte dachówkami. Około 1430 r. Władysław Jagiełło nadał kościołowi św. Trójcy godność kolegiaty, w obrębie zamku pojawiła się kaplica pw. Rozesłania Apostołów. Poza obwarowaniami pozostawały feudalne jurydyki – istniejące posiadłości dominikańskie, kościoła farnego i wójtowskie oraz, przybyła w XV w. nowa, zwana od nazwiska właściciela Pstrokońszczyzną. Obejmowała ona dwór i zabudowania gospodarcze przy drodze warckiej, między bramą Warcką a kościołem św. Ducha oraz role rozrzucone w obrębie pól mieszczan.

W XVI w. obszar Sieradza składał się z kilku części. Miasto lokacyjne leżało na lewym brzegu Warty i na lewym brzegu rzeczki Żegliny. Na wsch. od miasta, za Żegliną, znajdował się zespół zamkowy, z którym miasto było połączone drogą na grobli biegnącej przez tereny zalewowe, z mostem przez rzeczkę. Poza linią wałów miejskich znajdowały się tereny zabudowy przedmiejskiej, folwarki, ogrody, role i pastwiska miejskie. Wszystkie tereny pozostające pod jurysdykcją miasta rozciągały się w promieniu 2,5-3 km w kierunkach płn., płn.-wsch. i płd., gdzie graniczyły z wsiami należącymi do starostwa sieradzkiego (Dzigorzewem, Męką, Woźnikami, Monicami, Jeziorami i Kłockiem). Na zach. natomiast, gdzie sąsiadowały ze wsiami szlacheckimi (Rakowicami, Smardzewem i Charłupią Małą), granice gruntów miejskich były odległe od centrum Sieradza o ok. 3,5-5 km. Obszar podlegający jurysdykcji miasta Sieradza w XVI w. obejmował ok. 30 km², podczas gdy zabudowa miejska i przedmiejska rozciągnięta była na powierzchni niewiele przekraczającej 1 km², resztę stanowiły tereny rolniczego zaplecza miasta, uprawne i nieuprawne. Przy ul. Dominikańskiej i w rynku pojawiły się dalsze jurydyki: Kwiatkowszczyzna i Pandiakowizna – właściwie domy szlacheckie wyłączone spod jurysdykcji miejskiej.

Większe znaczenie dla układu miasta miało kształtowanie się zabudowy na terenie jurydyki dominikańskiej, tuż poza obrębem umocnień miejskich, w kierunku na płn. od klasztoru (tzw. Łysa Góra, między obwarowaniami a niewielkim ciekim wodnym, odcinającym miasto od zach. oraz płn. część Rybaków). Jej zabudowa nawiązywała do, wykształcającego się od przełomu XV/XVI w., Przedmieścia Nowego, biegnącego wzdłuż wspomnianego cieku. Powstało ono wskutek powstania przeprawy przez Wartę na płn. od miasta, poprzez wieś Michowo (Mnichowo, ob. Mnichów). Wiodła tędy droga na Uniejów, Kłodawę i dalej, na Kujawy i Pomorze przez Toruń. Duże znaczenia dla rozwoju miasta miał prowadzący przez nie szlak komunikacyjny łączący Dolny Śląsk z Warszawą. Zabudowa przedmieścia Warckiego rozrosła się w końcu XV w. i na pocz. XVI w. tak znacznie, że uzyskało ono nazwę Nowego Miasta (Nova Civitas), zwanego także Nowym Rynkiem.

Sieradz nie w całości był otoczony murem obronnym. Mur istniał tylko w płd. części obwarowań, w rejonie bramy Krakowskiej, która zamykała wylot ul. Wszystkich Świętych (ob. ul. Kolegiacka). Brama Krakowska była jedyną wybudowaną z cegły, zaś przylegający do niej mur od wsch. był krótki, znacznie dłuższy w kierunku zach. Od płd.-zach. i płn. miasto obwarowane było ziemnymi wałami – dwa wały przedzielone fosą albo wał, fosa i jej ściana od strony miasta. Fosa – sucha lub podmokła, nienawodniona – miała szerokość 14 m i głębokość 5 m. Od strony wsch. rolę obronną odgrywała naturalna skarpa, być może w niektórych miejscach sztucznie umocniona. W XVIII w. obwarowania już nie spełniały swej pierwotnej funkcji, teren wałów podzielono na parcele i zagospodarowano, mury popadły w ruinę i za rządów pruskich zostały rozebrane. Bramę Krakowską oznaczono jeszcze na planie miasta z 1795 r., około 1800 r. istniała już tylko w połowie, a na planie wałów z 1803 r. nie wystąpiła.

Powierzchnia obszaru wewnątrz obwarowań nie przekraczała 14 ha. Na płn. krańcu miasta, na wzgórzu, znajdował się murowany kościół pw. św. Stanisława wraz z klasztorem dominikanów. Na płd. krańcu usytuowany był kościół parafialny (farny) pw. Wszystkich Świętych.

Rynek Sieradza ma plan prostokąta, dłuższe boki liczą po 120, 5 m, a krótsze – 69 m i 67, 5 m. Uwzględniając domniemane zniekształcenie pierwotnych wymiarów, przyjmuje się, że w czasie lokacji rynek wymierzono, jako dwa kwadraty o bokach długości 100 łokci (łokieć równy 62,6 cm). Na rynku stał drewniany ratusz, co najmniej dwukondygnacyjny, z wieżą i podcieniami z trzech stron. Był on usytuowany bliżej środka placu, niż ratusz następny. Z siedzibą władz miejskich sąsiadowały jatki rzeźnicze i skład szewski. Z płn. – wsch. narożnika rynku prowadziła na płn. – do klasztoru dominikanów ul. Mnichowska albo Mniska, Mnisza (ob. ul. Dominikańska), sięgająca opłotków cmentarza klasztornego. Równoległa do niej ulica była ul. Błotna,

wychodząca z płn.-zach. narożnika rynku. W kierunku wsch. wychodziły z rynku: od płn. – ul. Grodzka (ob. Zamkowa), a od pld. – ul. Czapnicza. Łączyła je ul. Sukiennicza, zwana również ulicą Tkaczy, prowadząca na tyłach wsch. bloku przyrynkowego i ul. Wszystkich Świętych. Na pld. wychodziły z rynku dwie ulice: ul. Wszystkich Świętych kierująca się do bramy Krakowskiej oraz ul. Gołębia. Ul. Warcka wiodła od strony klasztoru na zach., do bramy Warckiej. Oprócz rynku w obrębie miasta istniał Tatarszy Rynek – usytuowany w płn.-wsch. części miasta, w zakłębnięciu pomiędzy wzgórzem miejskim a wzgórzem dominikańskim. Miał nieregularny kształt (ob. teren pomiędzy ul. Szewską – na pld. oraz przedłużeniem ul. Warckiej koło klasztoru Dominikanów).

Przedmieście Krakowskie, do XVIII w. zwane przedmieściem Św. Mikołaja, ciągnęło się wzdłuż drogi wychodzącej z miasta przez bramę Krakowską na pld. Nazwa Św. Mikołaja wiązała się z kaplicą (kościółem) pw. Św. Mikołaja, stojącą przy drodze w tym rejonie, gdzie występowała nazwa Poświętne. Kaplica istniała do 1812 r. Sąsiadowało z Błoniem, w pobliżu którego leżały pola kaplicy Św. Mikołaja, a także łąki miejskie zwane Chabie.

Na pld.-wsch. od miasta leżało odrębne przedmieście – Porzecze, którego grunty dochodziły do Żegliny. Na pld. od przedmieścia Św. Mikołaja znajdowało się miejsce Krasawa, nazwane tak od strumienia o tej samej nazwie. Na zach. od miasta rozciągały się pola miejskie, sięgające do granic wsi królewskiej Kłocka oraz do zapusty miejskiej. Na tym ostatnim terenie w 2 poł. XVI w. rada miejska zaczęła wymierzać nowe role, dzieląc je na zagony stajowe i sprzedając mieszczanom. W rezultacie na wykarczowanych zaroślach powstały dwie wsie miejskie Sieradza, Zapusta Mała i Zapusta Wielka.

Na płn.-zach. od miasta, przy drodze stanowiącej przedłużenie ul. Warckiej, leżało przedmieście Św. Ducha – od kościoła i szpitala Św. Ducha. Jego część w 2 poł. XVI w. nosiła nazwę Nowego Przedmieścia Sieradzkiego, Nowego Miasta Sieradza lub Nowego Miasta Przedmieścia Św. Ducha. U podnóża wzgórza dominikańskiego rozciągała się osada Rybaki, której ludność zajmowała się połowem ryb na Warcie. Zamek sieradzki, leżący wśród podmokłych łąk na wsch. brzegu Żegliny, uległ pożarowi w 1588 r. i jeszcze w czasie lustracji z 1628-1632 r. nie był w pełni odrestaurowany. Koło zamku znajdowała się kaplica królewska pod wezwaniem Św. Trójcy, mająca charakter kolegiaty.

Na wyjątkowo korzystną sytuację miasta w XV w. i XVI w. wpłynęło zapewne nadanie mu licznych przywilejów. Według dokumentu z 1450 r. odnawiającego prawa miejskie, Kazimierz Jagiellończyk pozwolił m.in. na swobodne odbywanie jarmarków i targów, pobieranie cła mostowego składanego od soli, korzystanie z okolicznych łąk, utrzymywanie jatek rzeźniczych oraz kramów szewskich i piekarskich, wagi miejskiej i postrzygalni. Według źródeł z XV w. w mieście były: młyn, łaźnia, jatki, warzelnie piwa, szynki. W XVI w. wydano mieszczanom pozwolenie na wybudowanie łaźni miejskiej, młyna, rzeźni, blachowni do bielienia płótna, na urządzenie sadzawek, karczowanie lasu pod pola uprawne, na urządzenie składu kamieni młyńskich oraz wystawienie sześciu jatek rzeźniczych. Rada miejska miała za zadanie opiekowanie się szpitalem (przytułkiem dla chorych i ubogich). Miasto było również ważnym ośrodkiem handlu lokalnego i tranzytowego. W 1570 r. przez Sieradz przechodziły trzy szlaki, mające znaczenie ogólnokrajowe i międzypaństwowe: morawsko-kujawski, mazowiecko-śląski i krakowsko-poznański. Doskonale rozwijało się rzemiosło, produkcja sukna i wymiana handlowa.

W XVI w. ogólna liczba domów w obrębie umocnień i na przedmieściach przekraczała 350, zamieszkiwało je ok. 2100 mieszkańców, co świadczy o dużym znaczeniu Sieradza w regionie. Według lustracji z lat 1628-1632 w mieście istniały 262 domy w posiadaniu mieszczan, 21 domów należało do szlachty, 40 do duchowieństwa, a 13 domów było opustoszałych. Łącznie zamieszkałe były 323 domy.

Pomyślny rozwój Sieradza kończył się u schyłku XVI w. Jeszcze w 1 poł. XVII w. w mieście osiedlili się szkoccy katolicy, którzy wyemigrowali na skutek prześladowań religijnych. Dość szybko ulegli polonizacji. Był to też okres podejmowania niewielkich inwestycji – np. reperacja i częściowa przebudowa zamku. Lecz miasto kilkakrotnie było nawiedzane przez epidemie, w 1581 r. wybuchł pożar, który zniszczył znaczną część zabudowy, a ludność padła ofiarą zarazy. Kolejny pożar dotknął Sieradz w 1588 r. – spłonął wówczas zamek, któremu mimo odbudowy nie przywrócono dawnej świetności.

Dalsze zniszczenia w Sieradzu były wynikiem działań wojennych w okresie „potopu” szwedzkiego (1655 r.). W 1661 r. już tylko 164 domy były zamieszkałe i 200 domów opustoszałych – w obrębie miasta z przedmieściami. Prawie wszystkie domy były drewniane. Poważnie dały się miastu we znaki zniszczenia z okresu rokосу Lubomirskiego. W 1667 r. liczba domów w mieście spadła do 112. W późniejszych latach Sieradz zaczął się odbudowywać, ale stosowane łatwopalne materiały budowlane ułatwiały rozprzestrzenianie się pożarów (1681 r., 1684 r., 1690 r., 1693 r.).

Skutkiem wojen i pożarów zniszczona została siła ekonomiczna mieszczaństwa. Dodatkowo brak nadzoru ze strony władz miejskich powodował dezorganizację struktury przestrzennej miasta – przesuwanie linii zabudowy, wykształcanie się nowych uliczek i zanikanie starszych. Zniszczone też zostały umocnienia miejskie, już nieużyteczne wobec zmiany uzbrojenia i systemu walki. Powstały w nich nowe przejścia: z pld.-zach. narożnika rynku na drogę kaliską, koło dominikanów na Rybaki. Wzdłuż wałów, a nawet w granicach fos powstały „bieda domy”. Ze znacznego regionalnego ośrodka rzemieślniczo-handlowego miasto zmieniło się w niewielką miścinę, ośrodek rynku lokalnego i obsługi rolnictwa.

Początek XVIII w. także nie był dla Sieradza łaskawy. We znaki dawały się rekwizycje wojskowe oraz wojny, szczególnie rabunki wojsk szwedzkich w 1703 r. Miasto uległo wyludnieniu i zubożeniu także w wyniku chorób zakaźnych, rozprzestrzeniających się w latach 1709-1711. Dalsze lata XVIII w. przyniosły okres względnego spokoju. Rozpoczęła się powolna odbudowa i rozbudowa na terenach podmiejskich, charakterem zbliżająca się do zabudowy wiejskiej. Dopiero w 1776 r. wzniesiono na rynku niewielki, drewniany ratusz. Na pocz. 2 poł. XVIII w. podjęto naprawę zamku, lecz jego stan był tak zły, że w 1742 r. przeniesiono księgi grodzkie do kościoła farnego, zaś sądy odbywano u dominikanów. Kościół pw. św. Trójcy był zniszczony – na pocz. XVIII w. godność kolegiaty przeniesiono do kościoła farnego. Około 1746 r. wzniesiono natomiast, na dawnym miejscu, nowy kościół drewniany pw. św. Ducha. Kościół parafialny, spalony w 1645 r., remontowany był kilkakrotnie w 2 poł. XVII w. i w XVIII w. Kościół dominikański po pożarze w 1693 r. został gruntownie przebudowany w pocz. XVIII w.

Wojewódzki charakter miasta oraz dogodne położenie powodowały napływ nowych mieszkańców. W 1791 r. Sieradz otrzymał prawa miasta wydziałowego, w którym miały się odbywać zjazdy przedstawicieli mniejszych miast. W tym czasie poważne zasługi dla Sieradza położyła Komisja Dobrego Porządku oraz Komisja Cywilno-Wojskowa. W ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej w mieście było ogółem 358 posesji, w tym 271 zabudowanych, reszta to puste place. Wśród 194 domów mieszkalnych tylko 1 był murowany i kryty dachówką, z pozostałych 57 było krytych gontem, reszta – słomą. W mieście znajdowało się kilka murowanych kościołów, klasztor dominikański oraz drewniany ratusz. W końcu XVIII w. liczba mieszkańców wynosiła ok. 1250-1300 osób, głównie katolików, kilkunastu protestantów i 70 wyznawców religii mojżeszowej. Po rozbiórce Polski Sieradz znalazł się w zaborze pruskim.

W XIX w. Sieradz przechodził liczne reformy administracyjne i gospodarcze. W okresie zaborów dokonano tu kilkakrotnych zmian w podziałach administracyjnych. Najpierw za sprawą władz pruskich, następnie – władz Księstwa Warszawskiego; w 1807 r. Sieradz stał się miastem obwodowym i powiatowym w departamencie kaliskim. Niespełna dziesięć lat później władze Królestwa Polskiego dokonały nowego podziału administracyjnego. W 1816 r. utworzono obwód sieradzki składający się z powiatów: sieradzkiego i szadkowskiego. W 1842 r. przemianowano obwody na powiaty, a powiaty na okręgi, nie zmieniając ich granic. Druga ważna zmiana miała miejsce w 1867 r. – ukazem carskim obszar powiatu sieradzkiego zmniejszył się o połowę, gdyż w jego części wsch. utworzono powiat łaski.

Bodźcem dla ożywienia gospodarczego w mieście były akcje administracji i napływ kolonistów – rzemieślników, co miało miejsce gdy miasto ponownie weszło w skład zaboru pruskiego. Koloniści mieszkali początkowo w jednym ze skrzydeł klasztornych, potem część z nich decydowała się na budowę lub kupno domów od zubożałych mieszczan sieradzkich. W ramach akcji porządkowej rozebrano umocnienia miejskie oraz resztki założenia zamkowego (ok. 1800 r.), zaś teren dawnego wału i fosy miejskiej został rozparcelowany pomiędzy mieszczan. Podjęto próbę uporządkowania zabudowy miejskiej. Po wielkim pożarze miasta w 1800 r. władze pruskie zabroniły budowy drewnianych domów w centrum. Uporządkowano zabudowę rynku, w mieście w latach 1820-1830 wzniesiono 42 murowane domy (cegła z rozbiórki zamku i murów

miejskich). Wzniesiono też kilka budynków dla administracji państwowej: inkwizytoriat (przy obecnej ul. Krakowskie Przedmieście, obok straży ogniowej), lazaret wojskowy (w miejscu ob. straży ogniowej), gmach zarządu skarbowego (późniejszy Bank Narodowy – przebudowany), magazyn prochowy (na terenie dawnych wałów) oraz magazyny zbożowe i solne na gruntach pokościelnych (tereny ob. więzienia i szpitala).

Większe zmiany w strukturze przestrzennej Sieradza przyniosła dopiero stabilizacja stosunków po pokoju wiedeńskim i przyspieszony proces rozwoju gospodarczego Królestwa Kongresowego. Rozebrano ratusz drewniany usytuowany pośrodku rynku, pozostawiając jedynie odwach zbudowany z drewna przez władze pruskie. Na zach. od miasta wzniesiono stajnie wojskowe, w związku z czym przebito ul. Rycerską oraz prostopadłą do niej ulicę prowadzącą wzdłuż placu ćwiczeń. Wybrukowano ul. Warszawską (Zamkową/Grodzką), a także rynek oraz nowo przebitą ul. Kaliską.

Decyzja o rozwoju przemysłu sukienniczego w Sieradzu z 1823 r. spowodowała podjęcie generalnej akcji regulacyjnej. W latach 1823-1925 powstał plan regulacji (W. Ziółkowski), który wprowadzał nieznaczne zmiany w istniejącej sieci ulicznej, dążąc głównie do porządkowania linii zabudowy. Większe zmiany dotyczyły przedmieść. Zlikwidowano zabudowę folwarczną i chłopską na Poświętnej Górze i terenie jurydyki poddominikańskiej, przyłączonych już w czasach pruskich do ekonomii rządowej w Męce. Zasadniczo zmieniono układ wjazdów do miasta – na zach. od koszar zrealizowano niezbyt regularny plac gwiaździsty, do którego dobiegały trakty ze Złoczewa, Kalisza i Warty, by dalej przez ul. Kaliską, Rynek, ul. Solną i Nowowarszawską wyprowadzić drogę tranzytową w kierunku na Zduńską Wolę. Jedynie wjazd od strony traktu krakowskiego nie uległ zmianie. Od placu gwiaździstego szeroka aleja wysadzana topolami prowadziła do manufaktury Adolfa Harrera, założonej w 1822/1823 r.

Harrer, na podstawie umowy zawartej z rządem, otrzymał grunta poddominikańskie, na których w latach 1822-1824 wznosił główny budynek fabryczny. Z tyłu za nim wzniesiono dwa budynki przeznaczone na pomieszczenia prasy, kantoru i mieszkalne. Folusze umieszczone były na Warcie, jeden z nich mieścił się we wsi Sędziejowice na rzeczce Grabi. Po pożarze w 1824 r. budynek fabryczny został szybko odbudowany, a w latach następnych wzniesiono kolejne. W 1827 r. na terenie manufaktury było 5 obiektów murowanych i 4 drewniane. W tym samym roku manufaktura przejęta została przez państwo, następnie przeszła na własność Edwarda Possarta. Obok niej istniała niewielka wytwórnia śrutu. W 1832 r. manufaktura ponownie uległa spaleni, a trudne warunki utrzymania jej w dobie kryzysu gospodarki Królestwa Polskiego, spowodowały upadek zakładów. Po przejęciu ich przez rząd, gmachy pofabryczne zostały przeznaczone w 1839 r. na więzienie.

W końcu XIX i na początku XX w. powstały w Sieradzu następne zakłady przemysłowe: fabryka narzędzi i maszyn rolniczych, wytwórnia igieł, cegielnia (1823 r.). Od 1822 do 1826 r. wybudowano w mieście 42 domy murowane i 116 drewnianych. W XIX w. zabudowa murowana koncentrowała się w rynku i przy głównych ulicach miasta – Warszawska i Kaliska, częściowo też przy ul. Dominikańskiej i Solnej. Były to z reguły domy piętrowe o typowym, klasycystycznym wystroju. Nie doszła do skutku projektowana budowa ratusza, który miał zająć płn. pierzeję rynku. W 1837 r. zakończono budowę tzw. traktu kalisko-fabrycznego, którego zadaniem było połączenie miast przemysłowych okręgu łódzkiego z Warszawą oraz zapewnienie kontaktów Polski środkowej poprzez Kalisz ze Śląskiem i Wielkopolską. Mimo iż poczynania zmierzające do przekształcenia Sieradza w duży ośrodek przemysłowy nie powiodły się, już w latach 30. XIX w. osiągnął on największe znaczenie w systemie komunikacyjnym związanym z tym traktem. Wzdłuż traktu kalisko-fabrycznego poprowadzono w latach 1900-1902 linię kolejową z Warszawy do Kalisza, czyli Drogę Żelazną Warszawsko-Kaliską. Budowa kolei w latach 20. XX w. oraz wzniesienie gorzelni i dużego młyna parowego wpłynęło na zmianę układu przestrzennego miasta, kierując jego rozwój w stronę zach. – wzdłuż traktu kaliskiego, przy którym zlokalizowano dworzec kolejowy. Na płn.-zach. od centrum umieszczono koszary i szkołę wojskową, a przy ul. Kaliskiej powstało osiedle mieszkaniowe dla rodzin oficerskich, złożone z kilku bloków.

W 1914 r. Sieradz znalazł się w strefie przyfrontowej, spełniał rolę bazy operacyjnej i miejsca koncentracji wojsk. W październiku 1914 r. wycofujące się oddziały 9 armii niemieckiej zdewastowały tory kolejowe, mosty i urządzenia stacyjne, m.in. na odcinku Główno – Sieradz. Wyszadzono most kolejowy na

Warcie, a w listopadzie 1914 r. zniszczono odcinek kolei Sieradz – Kalisz. W czasie I wojny Światowej, w 1915 r. uruchomiono w mieście elektrownię, a domy mieszkalne zelektryfikowano w 1916 r.

Po odzyskaniu niepodległości uporządkowano wzgórze zamkowe, wyrównano teren nawożąc ziemię, pośrodku ustawiono krzyż i wykonano wejście od strony płd. W 1925 r. oczyszczono fosę, zasilając ją wodami nowo uregulowanej Żegliny. Zrealizowano także nasadzenia (dęby, brzozy i świerki). Podczas kampanii wrześniowej 3-5.09.1939 r. boje o miasto toczyli z Niemcami żołnierze 31 Pułku Piechoty Armii „Łódź”. W okresie okupacji Sieradz, jako Schieratz, został włączony do Rzeszy. Wskutek hitlerowskiego terroru i akcji eksterminacyjnych zginęło ponad 5 tys. mieszkańców, głównie pochodzenia żydowskiego – większość zgładzona w obozie w Chełmnie nad Nerem. W sierpniu 1944 r. wzgórze zamkowe zostało rozkopane i częściowo zniwelowane. Ze względu na dogodne pole ostrzału w kierunku wsch. włączono je w system fortyfikacji. W jego ramach powstało pięć obiektów: cztery żelbetonowe schrony oraz schron bierny załogi, których nigdy nie wykorzystano bojowo. Dnia 23 stycznia 1945 r. miasto zajęły wojska radzieckie I Frontu Białoruskiego.

W okresie powojennym Sieradz rozwijał się jako ośrodek przemysłowy z dominacją przemysłu włókienniczego. W latach 1975-1998 był stolicą województwa sieradzkiego, utworzonego z zach. części dawnego województwa łódzkiego i małego fragmentu poznańskiego. W 1979 r. powiększono obszar miasta dwukrotnie, przyłączając okoliczne wsie.

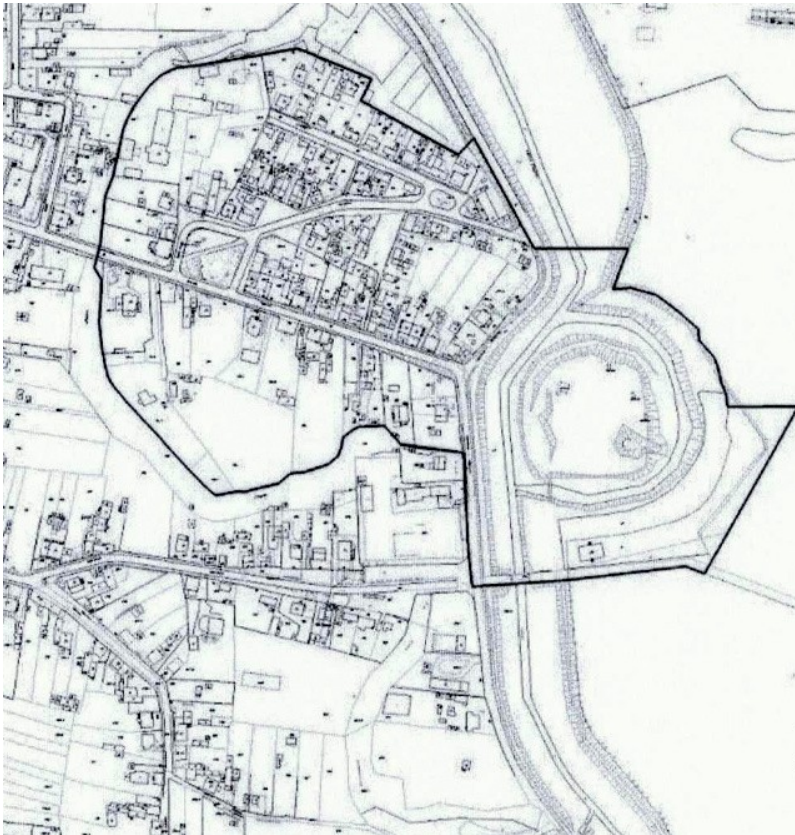
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta – dziedzictwo materialne Miasta Sieradza

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Materialne dziedzictwo kulturowe to cały dorobek materialny wszystkich pokoleń, jakie zamieszkiwały teren miasta. Są to zarówno tereny zieleni komponowanej, rozwiązania przestrzenne, powstałe przez stulecia budowle i zastosowane w nich rozwiązania architektoniczne, jak również zabytki ruchome w nich zgromadzone oraz zabytki archeologiczne.

5.3.1. Układy przestrzenne

Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe zlokalizowany we wsch. części Sieradza, w widłach rzek Warty i Żegliny. Jego obszar obejmuje wzgórze grodowo-zamkowe z udokumentowanym grodziskiem stożkowatym i osadą wczesnośredniowieczną oraz obszar dawnego podgrodzia zwanego Przedmieściem Praskim. Ochroną objęto cały unikatowy układ przestrzenny z zachowanymi nawarstwieniami związanymi z historycznym rozwojem miasta.

Rys. nr 1. Granica Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe

Na wzgórzu początkowo rozlokowała się otwarta osada targowa otoczona wałem drewniano-ziemnym. U podstawy wału znaleziono obiekty datowane na schyłek XI w.: prostokątne skrzynie konstrukcji izbicowej, wypełnione gliną i kamieniami, fragmenty ceramiki, krzesiwa, szydła, noże, amulety i paciorki szklane sprowadzane z Kruszwicy.

Gród z XIII w. otoczony był potężnym wałem, szer. 7 m u podstawy, wys. 5 m, konstrukcji skrzyniowej, z palisadą z zastrzonych pali. Z tego okresu pochodzą fragmenty ceramiki, przedmioty codziennego użytku i części uzbrojenia (m.in. dwa topory, groty do bełtów kusz, ostrogi). Upadek grodu nastąpił w związku z najazdem krzyżackim w 1331 r.

Gród odbudowano za czasów Kazimierza Wielkiego. Wokół zamku powstał mur z cegieł i kamieni: 220 m długości, 2-3 m szerokości i 12 m wysokości. Od XIV w. zamek był siedzibą starosty sieradzkiego. Przez kolejne wieki nękany wojnami i pożarami podupadł w poł. XVIII w., w 1792 r. podjęto decyzję o rozbiórce, w latach 1800-1804 zamek rozebrano. Pozostało wzniesienie z resztkami gruzu i piwnicami istniejącymi jeszcze na przełomie XIX/XX w. W okresie międzywojennym uporządkowano wzgórze zamkowe, w zwieńczeniu ustawiono krzyż. W 1925 r. oczyszczono fosę, zasilając ją wodami płynącej nowym korytem Żegliny, wyrównano doły w nasypie głównym, posadzono drzewa i krzewy. W 1944 r. Wzgórze Zamkowe rozkopano, częściowo zniwelowano i włączono w system fortyfikacji. Zbudowano pięć obiektów: cztery żelbetonowe schrony typu ringsiand 58 i tzw. schron bierny załogi, składający się z dwóch obszernych pomieszczeń zabezpieczonych opancerzonymi drzwiami. Fortyfikacje nie były wykorzystywane bojowo.

Rotunda, odkryta podczas badań archeologicznych w 1968 r., wzniesiona ok. poł. XIII w., murowana z cegły na kamiennym fundamencie, składała się z dwóch części: okrągłej nawy z murami o grubości ok. 2-2,5

m oraz trójbocznej apsydy o murach grubości do 1 m. W pocz. XV w. otrzymała wezwanie Rozesłania Apostołów. Po zakończeniu badań archeologicznych – na początku lat 80. XX w. – rotundę zasypano.

W wyniku działań rewitalizacyjnych (2010-2013) zrewaloryzowano przestrzeń Rynku Praskiego i ulicy Zamkowej, stanowiącej historyczną oś kompozycyjną łączącą Stare Miasto ze Wzgórzem Zamkowym, zamkniętą cennymi widokowo bulwarami nadrzecznymi starorzecza rzeki Żegliny. W obrębie obszaru utworzono tarasy widokowe wokół zamku oraz odsłonięto relikty rotundy z XIII w. Wyeksponowano obrysy murów obronnych, wjazd i główny korpus późno średniowiecznego zamku książęcego. W wyniku realizacji projektu rewaloryzacji zbudowano infrastrukturę pieszo-rowerową, elementy małej architektury platformę widokową, teatr plenerowy, most widmo, odtworzono fosę i odrestaurowano poniemieckie bunkry z przeznaczeniem na cele kulturalno-turystyczne. Park kulturowy sąsiaduje z Sieradzkim Parkiem Etnograficznym.

Stare Miasto z zespołem dominikańskim (kościół, klasztor) i **kościółem farnym** – w skali kraju jest to jeden z lepiej zachowanych zespołów miejskich o średniowiecznej genezie. Prostokątny Rynek wraz z ośmioma ulicami symetrycznie wychodzącymi z jego narożników, ukształtował się w XIII w. Na płycie w centrum Rynku cegłą klinkierową zaakcentowano miejsca pierwotnej lokalizacji XVI-wiecznego ratusza i domu złotnika. Pośrodku usytuowana jest studnia. Wokół Rynku, w zwartej zabudowie wznoszą się dwukondygnacyjne kamienice z XIX w., w większości o klasycystycznym wystroju fasad. W niektórych zachowała się oryginalna stolarka: drzwi i wykładki do klamek, ozdobnej, kowalskiej roboty. Najstarszą jest kamienica obecnie stanowiąca siedzibę Muzeum Okręgowego, wzniesiona w końcu XVI w. lub na początku XVII w.

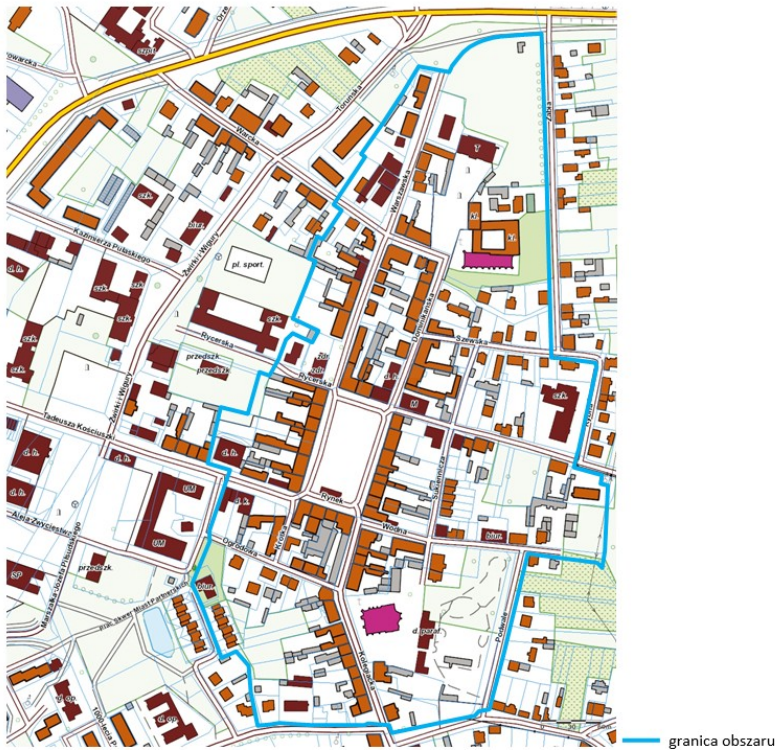
Jednolicie prezentuje się zabudowa strefy staromiejskiej utworzona przez zwartą zabudowę kalenicowych dwukondygnacyjnych, z rzadka jednokondygnacyjnych, domów. Dominanty wysokościowe i kubaturowe stanowi kościół farny i zespół dominikański.

Podczas rewitalizacji przeprowadzonej w latach 2008-2014 przeprowadzono przebudowę Rynku, odnowiono i zmieniono funkcje niektórych kamienic (np. rozbudowa budynków Muzeum Okręgowego, ul. Rynek 18), odnowiono elewacje budynków przy ulicach: Dominikańskiej, Rycerskiej, Ogrodowej, Krótkiej, przebudowano ulice: Stawowa, Wschodnia i Wąska.

Sieradzki Park Etnograficzny położony przy ul. Grodzkiej, między Żegliną a Zalewem Paradzionka, w pobliżu „Wzgórza Zamkowego”. Pierwszym zrekonstruowanym obiektem był Dom Tkacza pochodzący ze Zgierza. Następnie zrekonstruowano zagrodę Szczepana Muchy – rzeźbiarza ze wsi Szale, pochodząca z przełomu lat 50/60. XX. We wnętrzu domu, pracowni oraz ogrodzie prezentowana jest bogata kolekcja prac artysty z lat 1972-1983. Na uwagę zasługuje zagroda z przełomu XIX/XX w., zrekonstruowana na bazie obiektów pochodzących z różnych miejscowości, z zachowaniem układu typowego dla wsi sieradzkiej. W jej skład wchodzi: chałupa szerokofrontowa z Sieradza-Męki z 2 poł. XIX w., stodoła z Rudy pochodząca z początku XX w., budynek inwentarsko-gospodarczy (obórka z wozownią) pochodzący ze wsi Wiertelaki gm. Brąszewice z przełomu XIX i XX w. oraz stołek drewniany – „kumora” z około 1810 r. pochodzący z Brąszewic Zabrodzia.

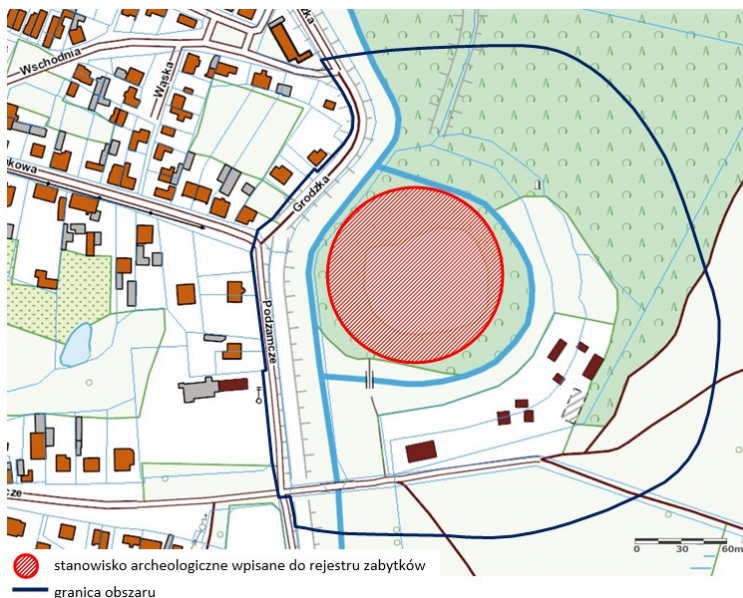
Poniżej wskazano historyczne obszary ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Miasto lokacyjne, XIII w., w obrębie ulic: H. Sienkiewicza, Żabia, Szewska, Rybna, Podwale, Podrzecze, Polna, Ogrodowa, Rycerska, Żwirki i Wigury, Toruńska.

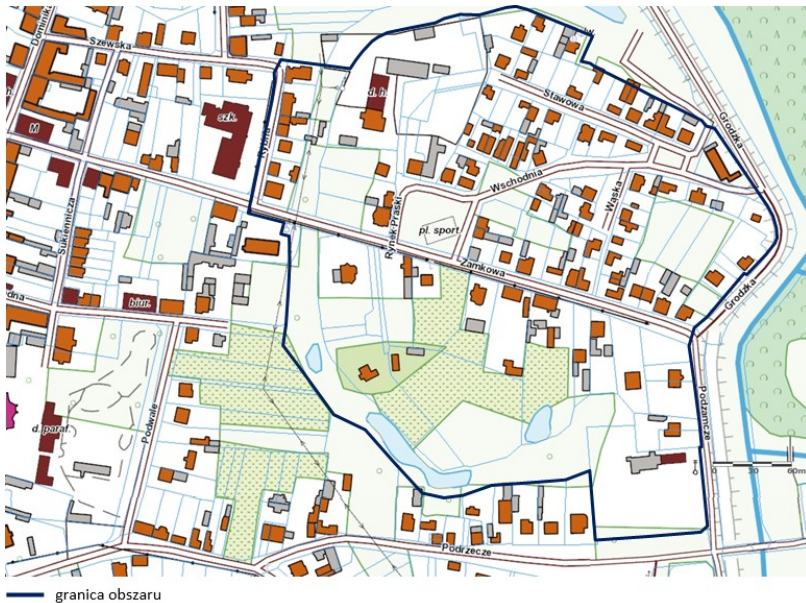
Rys. nr 2. Historyczny obszar – miasto lokacyjne

Gród – zamek, XIII w., obszar wzgórza zamkowego, od zachodu ograniczonego ul. Grodzką i Podzamcze, z otoczeniem w postaci pierścieniowatego przedpola zewnętrznego, tj. terenów łągowych częściowo zajętych przez skansen, w promieniu ok. 100 m licząc od nasypu wału otaczającego fosę.

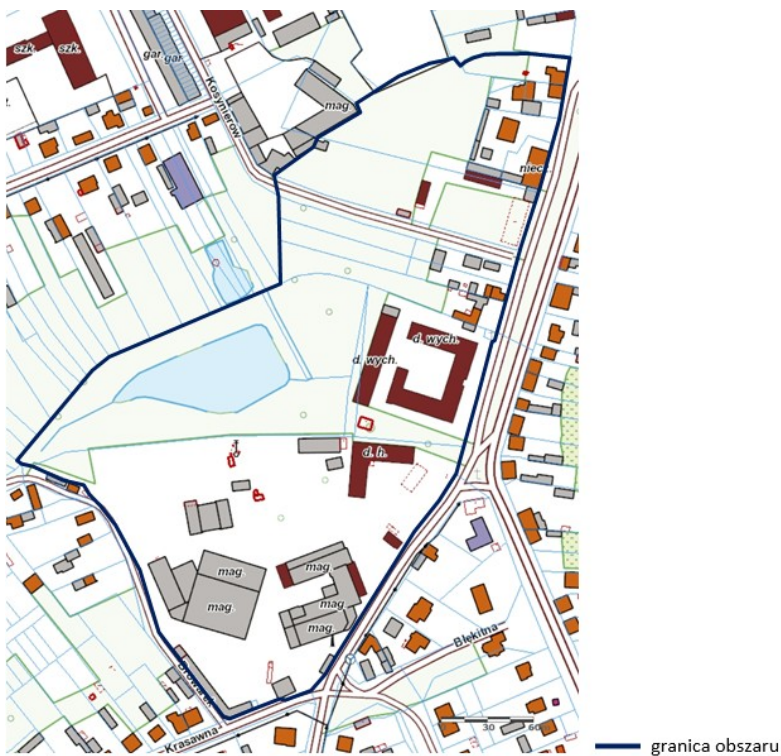
Rys. nr 3. Historyczny obszar – Gród – zamek

Dawne podgrodzie – podzamecze, tzw. Praga (Przedmieście Praskie), XIII w., teren usytuowany w zakolu Żegliny, powiązany od wsch. z zespołem grodowym. Oś obszaru wyznacza ul. Zamkowa na odcinku pomiędzy Wzgórzem Zamkowym, a skrzyżowaniem z ulicą Rybną. Obszar wokół Rynku Praskiego, w granicach wyznaczonych pozostałością starorzecza Żegliny, przekształcił się w Przedmieście Praskie.

Rys. nr 4. Historyczny obszar – dawne podgrodzie – podzamecze, tzw. Praga (Przedmieście Praskie)

Obszar przedlokacyjnej osady targowej, tzw. Poświętna Górka lub Wójtostwo, XIII w., w rejonie ulic: Krakowskie Przedmieście, Oksińskiego, Krasawna, Browarek.

Rys. nr 5. Historyczny obszar – obszar przedlokacyjnej osady targowej, tzw. Poświętna Górka lub Wójtostwo

Przedmieście krakowskie, XIII w., obszar wzdłuż ul. Krakowskie Przedmieście (od skrzyżowania z ul. Polną do skrzyżowania z ul. Olendry Duże)

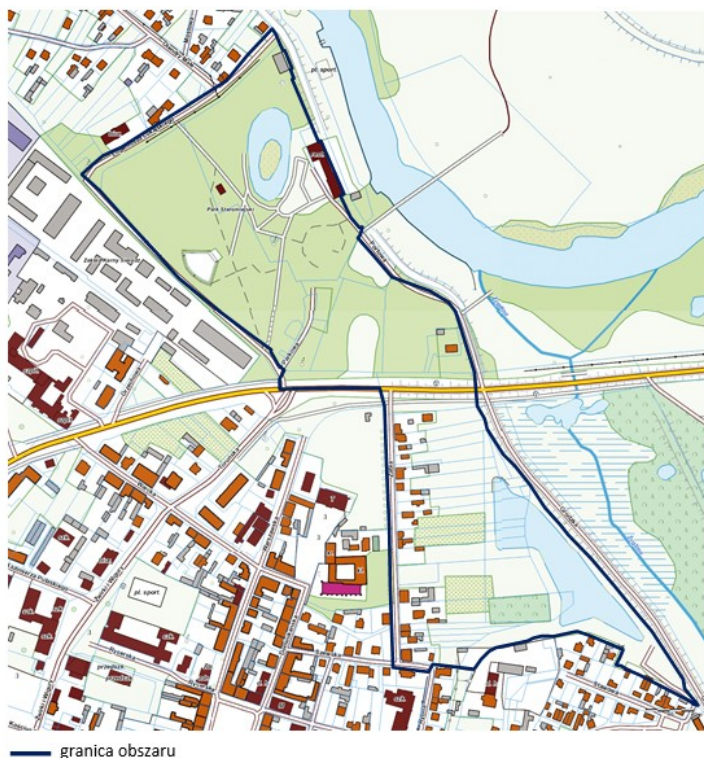
Rys. nr 6. Historyczny obszar – Przedmieście krakowskie

Przedmieście warszawskie tzw. Nowe miasto, XIII w., Obszar ograniczony od północy ul. H. Sienkiewicza, od południa ul. K. Pułaskiego, od południowego-wschodu ul. Żwirki i Wigury i ul. Toruńską.

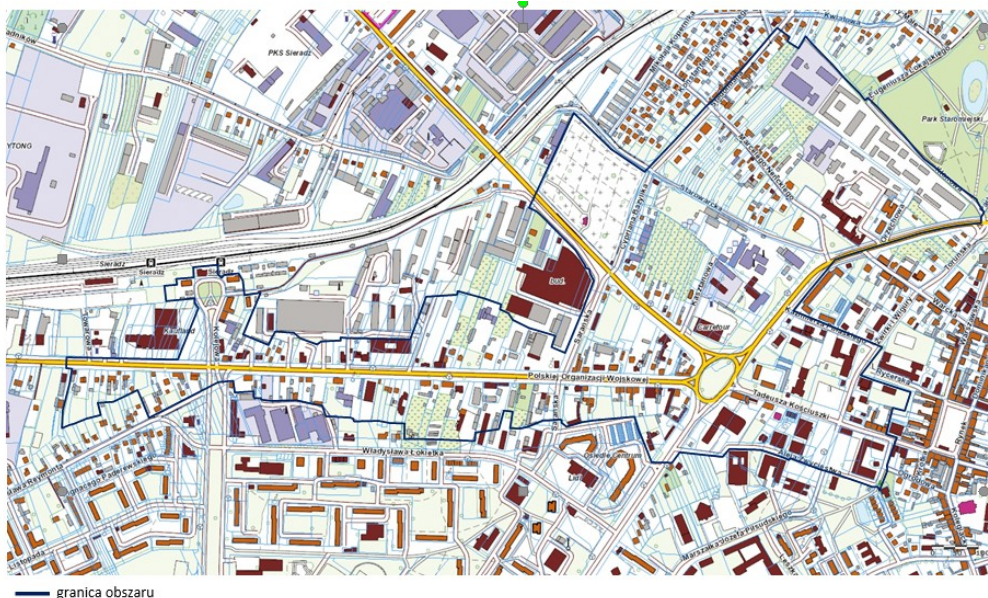
Rys. nr 7. Historyczny obszar – Przedmieście warszawskie tzw. Nowe miasto

Przedmieście tzw. „Rybaki” zwane jurydyką dominikańską, XIII w., obszar u ujścia Żegliny do Warty (obecnie teren w rejonie ulic: Grodzka, Portowa, Lokajskiego, Klonowa, Sienkiewicza, Żabia).

Rys. nr 8. Historyczny obszar – Przedmieście tzw. „Rybaki” zwane jurydyką dominikańską

Obszar XIX-wiecznej regulacji z pozostałościami tzw. układu gwiazdowego, XIII w., w rejonie obecnego ronda – na przedpolu zachodnim Starego Miasta, będący otoczeniem zespołu staromiejskiego – z ulicami: Sienkiewicza, Wojska Polskiego, POW, (z terenem produkcyjno-przemysłowym wzdłuż ul. POW od ronda do dworca PKP oraz zespołem kolejowym), ul. Jana Pawła II i Kościuszki.

Rys. nr 9. Historyczny obszar – Obszar XIX-wiecznej regulacji z pozostałościami tzw. układu gwiazdowego

Obszar zabudowy mieszkalnej z 1 poł. XX w. Osiedle Powstańców Warszawy, 1 poł. XX w., ul. Wyzwolenia 1918 Roku, Powstańców Warszawy, Ks. A. Leśniewskiego, Ks. Walerego Pogorzelskiego, Polna, Targowa.

Rys. nr 10. Historyczny obszar – Obszar zabudowy mieszkalnej z 1 poł. XX w. Osiedle Powstańców Warszawy

Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Duże), XIII w.

Rys. nr 11. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Duże)

Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Male), XIII w.,

Rys. nr 12. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Male)

Obszar osadnictwa przedmiejskiego o chronologii nowożytnej (XVII-XVIII w.), XVII-XVIII w., w rejonie ulic: Podzámce, Podrzeczce, Wierzbowa, Opłotki, Rieczna.

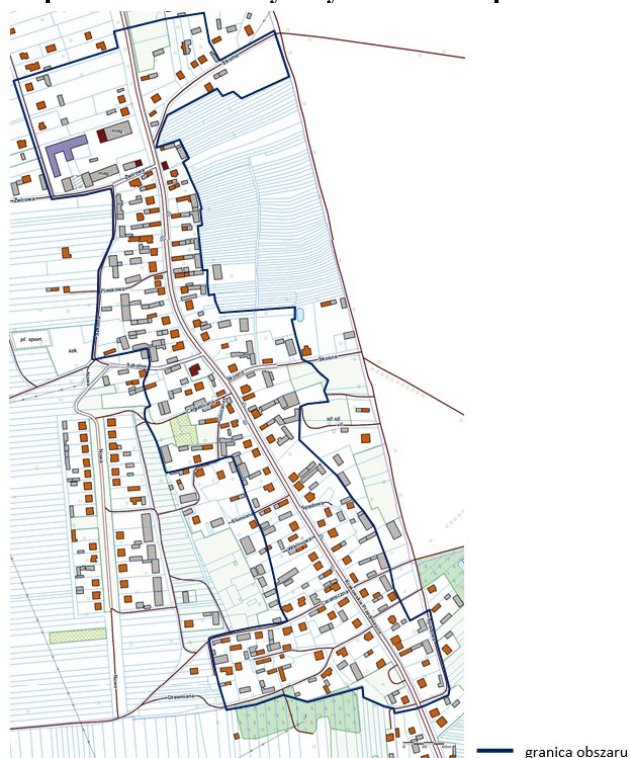
Rys. nr 13. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa przedmiejskiego o chronologii nowożytnej (XVII-XVIII w.)

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Męka Księża, XIII w., Sieradz (Męka Księża).

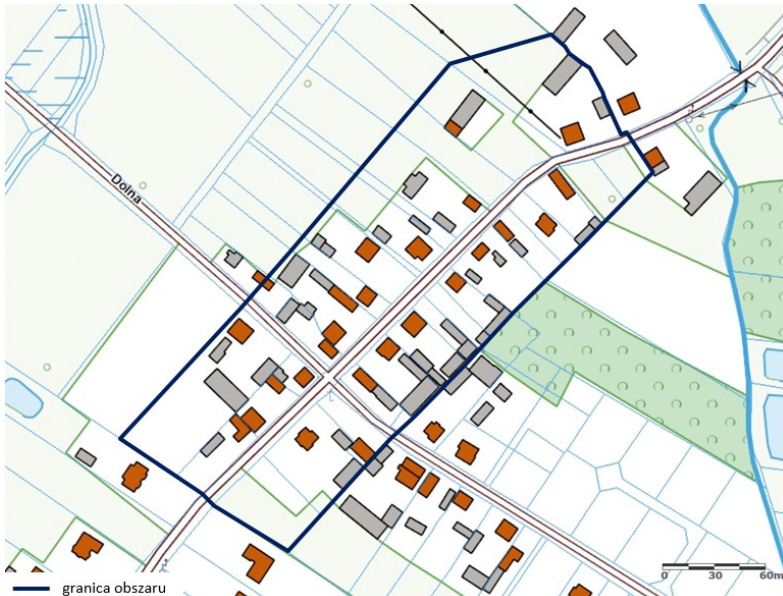
Rys. nr 14. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Męka Księża

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Monice, XIII w, Sieradz (Monice).

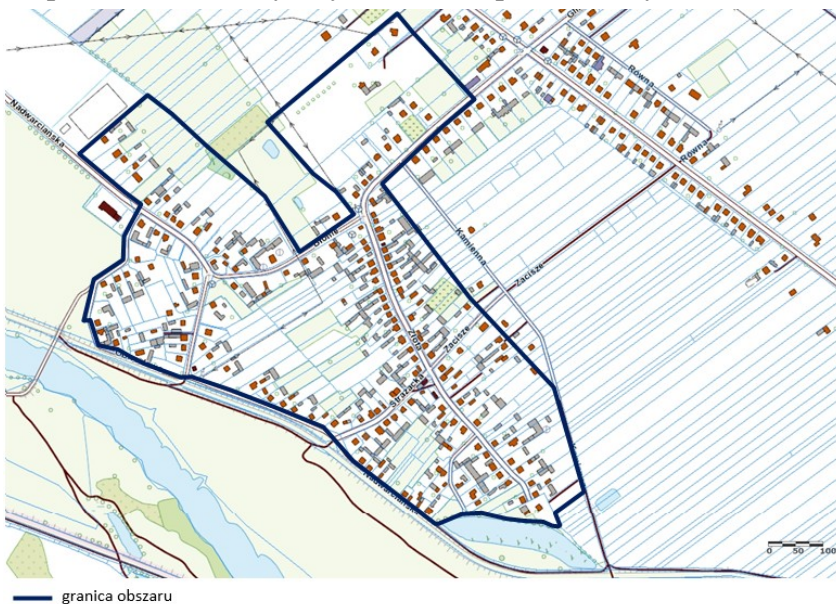
Rys. nr 15. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Monice

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Wola Dzierlińska, XIII w., Sieradz (Wola Dzierlińska).

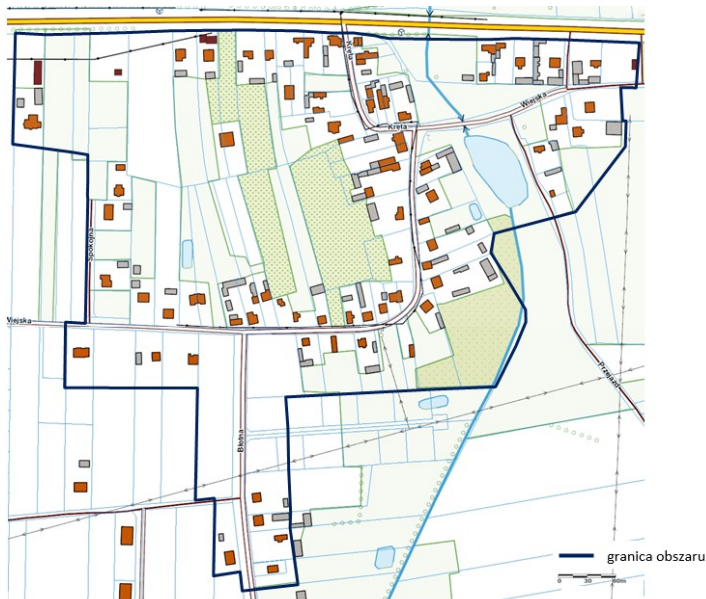
Rys. nr 16. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Wola Dzierlińska

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Woźniki, XIII w., Sieradz (Woźniki).

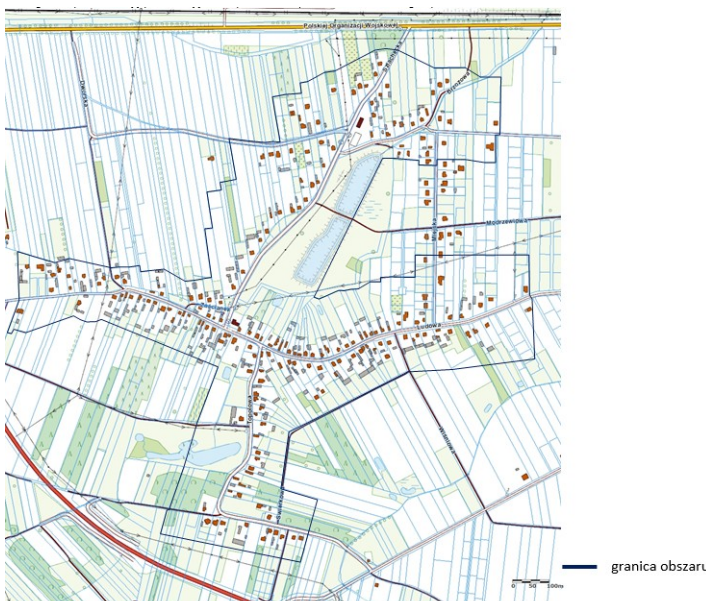
Rys. nr 17. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Woźniki

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Mała, XIII w., Sieradz (Zapusta Mała).

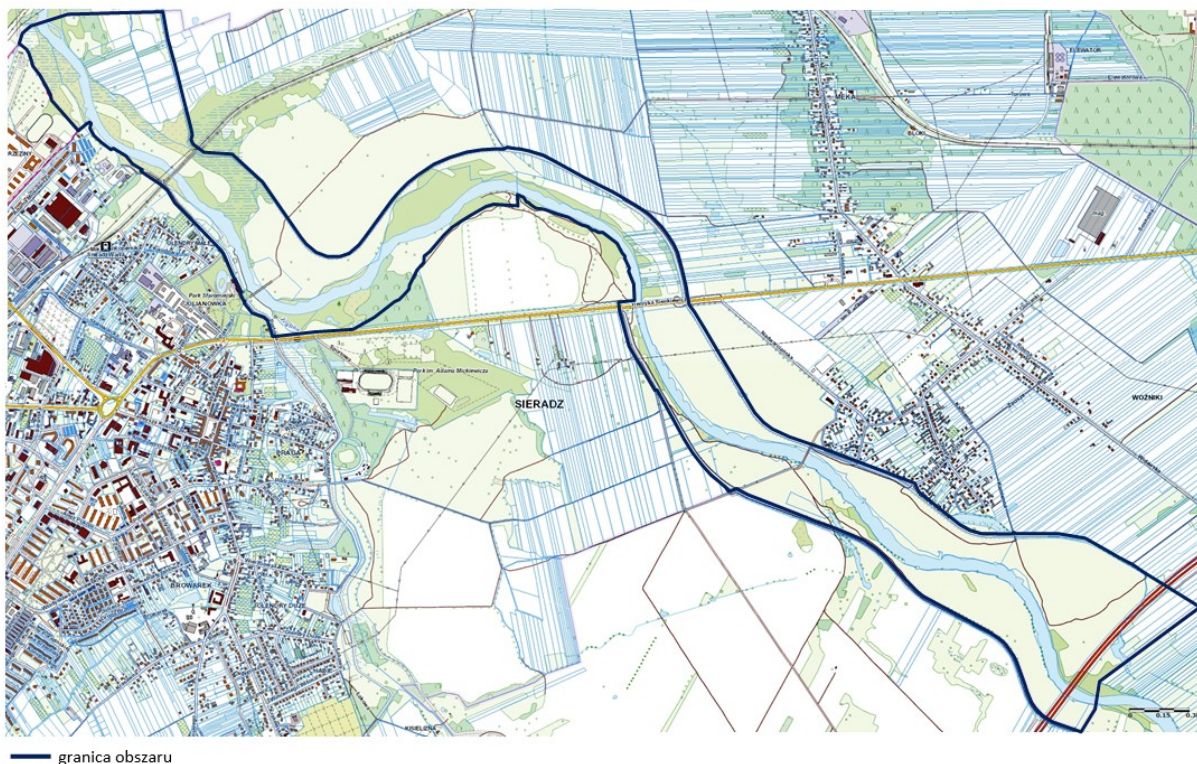
Rys. nr 18. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Mała

Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Wielka, XIII w., Sieradz (Zapusta Wielka).

Rys. nr 19. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Wielka

Linia umocnień z okresu II wojny światowej z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka umocnień polskich z lat 30. XX w. ze schronami, lata 30-te XX w.

Rys. nr 20. Historyczny obszar – Linia umocnień z okresu II wojny światowej z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka umocnień polskich z lat 30. XX w. ze schronami

Dawny poligon wojskowy z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka poligonowych umocnień niemieckich z l. 40-te XX w. (1944 r. z uwzględnieniem obszaru koszar niemieckich i poligonu), lata 40-te XX w.

Rys. nr 21. Historyczny obszar – Dawny poligon wojskowy z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka poligonowych umocnień niemieckich z l. 40-te XX w. (1944 r. z uwzględnieniem obszaru koszar niemieckich i poligonu)

5.3.2. Zabytki sakralne

Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11

Zdjęcia nr 1, 2. Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11

Pierwszy, drewniany kościół pod tym wezwaniem wzniesiony był przypuszczalnie w XI w. (bulla Innocentego II z 1136 r). W świątyni odbywały się pierwsze w Polsce synody biskupów w 1213 r. i 1233 r. Kościół został spalony w 1331 r. przez Krzyżaków. Obecna świątynia w tym miejscu wzniesiona została w czasie lokacji miasta w XIII w., jako drewniana, od ok. 1370 r. – murowana z cegły, przebudowana po pożarze w 1447 r., z wieżą ukończoną w 1585 r. W latach 1648-1682 dobudowano nawy boczne i kaplicę Pana Jezusa przy prezbiterium. Kolejne remonty i modernizacje miały miejsce w latach: 1755, 1779, 1835, 1858 i 1925-1927. Po pożarze zamku w 1593 r. do wieży kościoła przeniesiono archiwum dawnego województwa sieradzkiego, a w nim, m.in. akta Trybunału Koronnego w Piotrkowie. W 1925 r. w fasadę wmurowano fragmenty drzwi z dawnego zamku. W latach 2003-2009 prowadzono prace remontowe w zespole kościoła (plebania, rewitalizacja placu przykościelnego, zakrystia i elewacja prezbiterium wraz ze stolarką i ślusarką, Kaplica Męki Pańskiej, okna i drzwi kościoła, remont Domu Katolickiego), renowacja schodów – 2013 r. W 2018 r. kolegiata uzyskała tytuł Bazyliki Mniejszej.

Świątynia orientowana, trójnawowa na rzucie prostokąta, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, równym szerokości nawy, oszkarpowana. W płu.-zach. narożu fasady – wieża pięciokondygnacyjna, od zach. podparta potężnymi, uskokowymi szkarpami. W narożu między prezbiterium a nawą wbudowana trójkondygnacyjna kaplica z niewielkim aneksem zakrystii. Ściany murowane z cegły, detal ceglany: gzymsy, dekoracje szczytów, fragmentaryczne tynki: węgary okien i gzyms prezbiterium, ściany kaplicy pld.-wsch. Wnętrze zbarokizowane z elementami rokoka, nawa główna przykryta sklepieniem kolebkowym, dekorowanym malarsko i sztukatorsko.

W wyposażeniu zachowane obiekty gotyckie, np. obraz Trójcy Świętej z 1500 r., wykonana z drewna i polichromowana rzeźba „Chrzest w Jordanie” czy fragment tryptyku z XVI w. W ołtarzu głównym znajdują się obrazy Wszystkich Świętych z XVIII w., Chrystusa z krzyżem i Wskreszenie Piotrowina z XVIII w. oraz kopia obrazu MB Częstochowskiej z 1939 r.

Podominikański zespół kościelno-klasztorny, ul. Dominikańska 16

Zdjęcia nr 3, 4. Podominikański zespół kościelno-klasztorny, ul. Dominikańska 16

Zespół obecnie należy do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Jeden z najstarszych klasztorów dominikańskich w Polsce, powstawał w kilku etapach. Dominikanie zostali sprowadzeni z Krakowa między 1233 r. a 1245 r., na panowanie księcia Kazimierza Konradowica (1247-1260) przypadła konsekracja kościoła Kościół pw. św. Stanisława. Kościół był przebudowany jeszcze w średniowieczu, potem w latach 1594-1596 oraz po pożarze w 1693 r. (konsekracja 1718 r.). Uzyskał wówczas szatę barokową: nowe sklepienia, empora, zmiana układu okien, przypory, szczyty, fryz i gzyms, sygnaturka. W pocz. XX w. powstała polichromia wewnątrz o tematyce historyczno-patriotycznej. W latach 80. XX w. – odsłonięcie i częściowa rekonstrukcja wczesnogotyckiego portalu, konserwacja fragmentów elewacji.

Zabudowania klasztorne powstawały sukcesywnie wokół czworobocznego dziedzińca, od płn. strony kościoła. Najstarszy budynek prioratu powstał wcześniej niż kościół, początkowo służył jako mieszkanie zakonników. Wolnostojący, podpiwniczony dwukondygnacyjny, na planie wydłużonego prostokąta. W jednym z pomieszczeń piwnicznych zachowane sklepienie krzyżowe na gurtach wsparte na dwóch filarach. Dom zakonny wzniesiono w 3 ćw. XIII w. – skrzydła: wsch., płn. i zach., w 1596 r. rozbudowano klasztor, w 1652 r. podjęto budowę skrzydła pld. Po pożarze całego zespołu w 1693 r. nastąpiła przebudowa klasztoru, a w latach 1777-1778 – rozbudowa prioratu.

Po kasacie sieradzkiego zakonu w 1864 r. kościół przeszedł w zarząd duchowieństwa diecezjalnego, w klasztorze przeprowadzono doraźną adaptację planując urządzenie ochronki, szkoły miejskiej oraz mieszkania dla nauczycieli i księdza. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK, przejęło klasztor w 1922 r. W ciągu następnych lat obiekt przeszedł gruntowny remont w związku z jego adaptacją dla potrzeb Zgromadzenia. Rozbudowano wówczas budynek prioratu, przedłużając go w kierunku płn. Wewnątrz poszerzono się i skomunikowano refektarz z pomieszczeniem furty, urządzonej w zach. skrzydle klasztoru, na piętrze zmieniono układ pomieszczeń. W elewacji zach. pojawiła się nowa oprawa wejścia, otwory okienne na parterze wzbogacono profilowanymi podokiennikami i odcinkami gzymsów. W latach 70. XX w. przeprowadzono kolejny remont: częściowa odnowa wnętrza oraz prace konserwatorskie i restauratorskie w obrębie elewacji budynków w wyeksponowaniu fragmentów starego lica murów w formie tzw. „świadków”. Obecnie, w ramach programu pn.: „Od elekcji królów Polski do epoki Internetu – Sieradzka starówka historycznym kulturowym dziedzictwem Regionu”, w klasztorze ma miejsce kompleksowa rewitalizacja zespołu.

Klasztor założony na planie czworoboku wokół wirydarza, z krużgankami w przyziemiu, skrzydłem pld. przylega do kościoła. Siedziba przeora wysunięta jest poza obrys zespołu. Budynki dwukondygnacyjne, nakryte dwu- i czterospadowymi dachami, murowane, tynkowane. Wnętrza nakryte sklepieniem kolebkowo-krzyżowym z lunetami. Krużganki przesklepione kolebkowo z lunetami; w oknach parteru zachowane kute kraty z XV-XVII w. Kształt budynku prioratu, osadzonego na wczesnogotyckich piwnicach, jest efektem przebudów zwłaszcza w 1777 r. i 1925 r. Połowę parteru zajmuje dawny refektarz, ze stropem zdobionym dekoracją stiukową w typie kalisko-lubelskim z cennymi obrazami na ścianach.

Kościół na rzucie prostokąta, jednonawowy z węższym prezbiterium, oszkarpowany. Nakryty dwuspadowym dachem z barokową sygnaturką, osłoniętym trójpoziomowymi szczytami wolutowymi, dekorowanymi pilastrami i blendami. Dawne wejście z boku nawy zamurowane, zachowany portal (XIII w., częściowa rekonstrukcja w latach 1986-1988): szeroko rozglifione węgary ostrołucznej arkady rozczłonkowane wałkami i profilami, w archiwolcie wzbogacone ceramicznym fryzmem ze stylizowanych lili heraldycznych. W prezbiterium sklepienie kolebkowo-krzyżowe wsparte na XVIII-wiecznych konsolach, nawa nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami na gurtach spływających na pilastry. Na łuku tęczy i w prezbiterium – cenne malowidła z 1910 r.

Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego

Zdjęcia nr 5, 6. Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego

Kościół drewniany, XVIII w. Pierwotna świątynia wzniesiona na Przedmieściu Warckim (d. Przedmieście św. Ducha) w 1416 r., jako wotum za zwycięstwo pod Grunwaldem. Kolejna, wzniesiona na miejscu poprzedniej w 1746 r., w 1853 r. została przeniesiona na cmentarz przy ul. Wojska Polskiego, gdzie funkcjonuje jako kaplica cmentarna. Remontowana w 1865 i 1945 r.

Niewielki kościółek na rzucie prostokąta, z wydłużonym, niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie z zakrystią. Dach główny trójspadowy z barokową sygnaturką, dach prezbiterium dwuspadowy z połącją płn. spływająca nad zakrystią, zakończony wielobocznie. Budynek drewniany w konstrukcji zrębowej, szalowany, dach kryty gontem. Okna od strony pld. – prostokątne. Strop płaski, chór muzyczny o prostej linii parapetu, wsparty na dwóch słupach. Ołtarz i ambona – barokowe, stacje Drogi Krzyżowej autorstwa ludowego rzeźbiarza Stanisława Korpę.

Równie cenne z historycznego punktu widzenia są pozostałe świątynie Sieradza, takie jak:

Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a

Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a

Pierwsza świątynia, wzniesiona w 1410 r. – drewniana, o konstrukcji zrębowej. Przed 1679 r. wzniesiono nowy kościół, nieco później obudowany cegłą, w latach 1945-1958 rozbudowany i wzbogacony o wieżę. Drewnianą konstrukcję starego kościoła usunięto z wnętrza ok. 2000 r.

Pierwotnie kościół jednonawowy z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym poligonalnie, z sygnaturką, w XX w. powiększony o szerszą i wyższą od korpusu część zach. i wieżę. Obecnie budynek gładko otynkowany, wieża – ceglana; w zwieńczeniu ścian wieży – triforia, hełm ostrosłupowy.

Kościół ewangelicko-augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19

Zdjęcie nr 8. Kościół ewangelicko-augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19

Kościół wzniesiono w latach 1889-1897, jako kościół ewangelicki, po czym nadal go rozbudowywano. W 1900 r. powstała wieża. Poświęcony został dopiero w 1925 r. Po II wojnie światowej początkowo nie pełnił funkcji sakralnych, od połowy lat 60. XX w. był w posiadaniu parafii polsko-katolickiej pw. Chrystusa Najwyższego Arcykapłana. Od 2002 r., po gruntownym remoncie obiekt pełni funkcję kościoła garnizonowego Wojska Polskiego.

Niewielki jednonawowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, z wieżą w fasadzie. Murowane i tynkowane ściany rozczłonkowane prostokątnymi ramiakami ujmującymi zamknięte okrągłocześnie otwory okienne. Naroża fasady i wieży boniowane, partia cokołowa i ostatnia kondygnacja wydzielone gzymsem, w górnej – triforia. Wieża zwieńczona namiotowym hełmem.

Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście

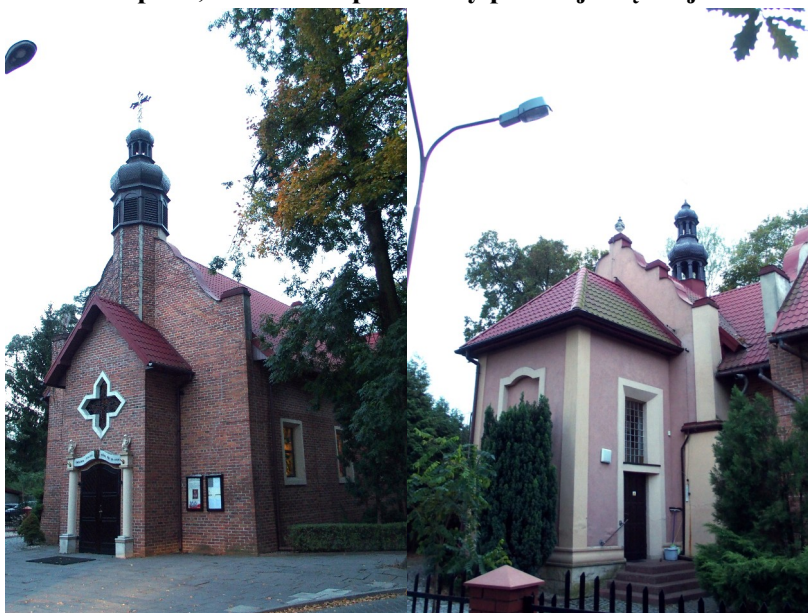

Zdjęcie nr 9. Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście

Kaplica powstała w ok. 1900 r., neogotycka, na Poświętnej Górce. Ufundowana w 1900 r. przez właściciela pobliskiego browaru Kajetana Trąbczyńskiego na miejscu kościoła św. Mikołaja wzmiankowany w 1339 r. Trąbczyński budując pałac natrafił na dużą ilość ludzkich kości (cmentarz przykościelny). Polecił je zebrać, złożyć w jedno miejsce, a obok wybudować kaplicę.

Kaplica to niewielki, oszkarpowany budynek nakryty dwuspadowym dachem, zwieńczonym wieżyczką i sygnaturką. Ściany murowane, tynkowane, przeprute ostrołuczными otworami okien i drzwi. Detal (schodkowy fryz w fasadzie) wypracowany w tynku.

Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 18

Zdjęcia nr 10, 11. Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 18

Kościół zbudowany w 1922 r. z inicjatywy ks. Aleksandra Brzezińskiego, z prywatnych funduszy, jako wotum za ocalenie przed rozstrzelaniem przez Niemców w 1918 r. W 1989 r. rozbudowany wg projektu inż. arch. Małgorzaty Porowskiej-Leśniak. Nawę przekształcono w prezbiterium, do którego dobudowano nową nawę, dawne prezbiterium przekształcono w zakrystię, a kruchtę na kaplicę przedpogrzebową. Na nowo urządzono wnętrze kościoła. Wykonawcami byli: Marek Sitarski (rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego), Tomasz

Sęk i Andrzej Bender (kaplica Najświętszego Sakramentu), Elżbieta i Andrzej Bednarscy (projekt i wykonanie witraży). Po przebudowie kościół został konsekrowany w 1998 r.

Synagoga, ul. Wodna 7

Zdjęcie nr 12. Synagoga, ul. Wodna 7

Wzniesiona w latach 1819-1824 prawdopodobnie wg projektu Hilarego Szpilowskiego. Podczas II wojny światowej zdemolowana i przebudowana na biura.

Murowany budynek na rzucie prostokąta, z przybudówką w szerokości ściany zach. Nad przybudówką zachowany pierwotny szczyt fasady. Wyposażenie niezachowane. Na ścianie budynku znajduje się tablica poświęcona pamięci sieradzkich Żydów. W dniu 17 kwietnia 2014 r. synagoga częściowo spłonęła.

5.3.3. Inne obiekty

Dom Kata, ul. Ogrodowa 2

Zdjęcie nr 13. Dom Kata, ul. Ogrodowa 2

Budynek wzniesiony jako siedziba sieradzkich katów w 1370 r. (zachowane ceglane piwnice), przebudowany w końcu XVIII w. Przed 1823 r. dobudowano, nieistniejącą dziś przybudówkę, która zastąpiła nowszy obiekt, wzniesiony równocześnie z remontem i adaptacją całego gmachu. Budynek kryje w sobie relikwiarz z XIV w. i niewielki odcinek miejskiego muru obronnego.

Dwukondygnacyjny, podpiwniczony budynek nakryty dwuspadowym dachem, z półkolistym balkonem opartym na czterech kolumnach. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku: naroża boniowane, w zwieńczeniu płaski gzyms, wokół prostokątnych okien profilowane opaski. Własność prywatna, budynek po remoncie.

Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska 2

Zdjęcie nr 14. Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska

Budynek usytuowany jest w płn. – wsch. narożu Rynku, ob. Muzeum Okręgowo. Wzniesiona w k. XVI w. lub na pocz. XVII w., przebudowana w k. XVIII w. Nazwa wywodzi się od przekazu, iż połowę kamienicy wykupił w 1450 r. dla Kazimierza Jagiellończyka prokurator ziemi sieradzkiej Kazimierz Rogaczewski.

Zbudowana na planie prostokąta, dwukondygnacyjna kamienica nakryta jest dachem naczółkowym z lukarnami. Ściany murowane, tynkowane. W sieni i kilku komnatach zachowały się sklepienia krzyżowe. Niegdyś dom był połączony podziemnym przejściem z klasztorem Dominikanów.

Muzeum Okręgowo powstało w 1937 r., na bazie zbiorów Kazimierza Walewskiego z Tubądzina, starosty sieradzkiego Kazimierza Łazarskiego, ks. Walerego Pogorzelskiego, a także mieszkańców Sieradza. Podczas okupacji niemieckiej Rudolf Weinert ocalił zbiory przed zniszczeniem magazynując je w klasztorze poddominikańskim. Kamienica pojagiellońska jest siedzibą muzeum od 1947 r. W 1993 r. muzeum powiększono o dwie kamienice znajdujące się na wsch. pierzei Rynku Głównego (numery 1 i 2).

Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3

Zdjęcia nr 15, 16. Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3

Od 1989 r. siedziba m.in. Biura Wystaw Artystycznych, róg ulic Kościuszki i Ogrodowej, XIX w., 1920 (skrzydło od ul. Ogrodowej). Budynek wyremontowany w końcu lat 80. XX w., klasycystyczny.

Budynek na rzucie podkowy, o nierównych ramionach, w większości parterowy, nakryty dwuspadowym dachem od podwórka rozczłonkowanym lukarnami, od strony ul. Ogrodowej – dwukondygnacyjny. Murowany i tynkowany, z dekoracyjnie opracowaną elewacją frontową, podwyższoną o ściankę kolankową, wydzieloną profilowanym gzymsem. Na osi ściany szeroki otwór wejścia zamknięty odcinkiem łuku, ujęty parą pilastrów ze stylizowanymi hermami, zaakcentowany prostokątnym szczytem – attyką. Prostokątne okna elewacji frontowych ujęte są w profilowane opaski, w skrzydle dwukondygnacyjnym – tylko na, wydzielonym gzymsem, parterze. W pomieszczeniach piwnic zachowane sklepienia kolebkowe.

Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19

Zdjęcie nr 17. Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19

Dawne stajnie pocztowe, ob. Miejski Dom Kultury. Murowany budynek stajni pocztowej (tzw. ogiernia) wzniesiony został przed 1823 r. W 1870 r. Rada Opiekuńcza Dobroczynności Publicznej zakupiła obiekt z zamiarem urządzenia w nim sali teatralnej. Prace remontowo-adaptacyjne ukończono w 1874 r. Modernizacja obiektu w 1900 r.: budynek częściowo wyburzono i powiększono, nadając fasadzie kostium eklektyczny. Remont w 1924 r. (Sieradzkie Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”) nadał mu wygląd neoklasycystyczny. Kapitałny remont i rozbudowa w 1957 r.: m.in. widownia na 450 miejsc i garderoby, likwidacja wystroju elewacji, zmiana pokrycia dachu na blachę. W 1978 r. obiekt przejęty na Wojewódzki Dom Kultury, od 1989 r. – Miejski Dom Kultury. Od 2005 r. realizowany jest projekt „Utworzenie Europejskich Scen Teatru im. Stefana Jaracza w Łodzi” w ramach którego: odnowiono plac przed budynkiem, przeprowadzono termomodernizację oraz kompleksowy remont i modernizację infrastruktury technicznej budynku, nowy wystrój wnętrza.

Parterowy budynek wzdłuż osi podwyższony o użytkowe poddasze, na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z alkierzami po bokach fasady. Na osi fasady ryzalit ujmujący trzy wejścia, w partii dachu zaakcentowany trójkątnym szczytem. Parterowa część budynku – między alkierzami – płasko nakryta, osłonięta balustradą płycinowo-tralkową. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: boniowanie naroży, opaski okien, tryglify i metopy oraz gzymsy i sterczyny szczytu.

Oficina dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3

Zdjęcie nr 18. Oficina dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3

Budynek wzniesiony w 1860 r. jako oficyna w majątku Wrząca. W 1863 r. zorganizowano tam szpital dla uczestników powstania styczniowego. W 1970 r. obiekt przeniesiony do Parku Staromiejskiego, częściowo przekształcony. Dwukondygnacyjny budynek wzniesiony z bali modrzewiowych, na podmurówce licowanej kamieniem, nakryty dwuspadowym dachem z mocno wysuniętym okapem. W elewacjach – balkony, w przyziemiu elewacji frontowej – schody, w elewacji szczytowej – taras.

Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3

Zdjęcie nr 19. Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3

Plan budowy szkoły powstał w 1921 r., do jego realizacji powołano Komitet Budowy Szkoły Średniej w Sieradzu. Budynek powstał w latach 1924-1926 wg projektu architekta Wacława Kowalewskiego, pod nadzorem budowlanym Jana Ratajewicza, prace murarskie: Jan Margiel i synowie.

Budynek dwukondygnacyjny, wysoko podpiwniczony, nakryty czterospadowym dachem. W elewacji frontowej płytki, trójosiowy ryzalit dźwigający trójkątny naczółek osadzony na tle schodkowego szczytu z kulistą sterczyną w zwieńczeniu. W ryzalicie wgłębny portyk dwukolumnowy (kolumny jońskie w porządku wielkim). Partia cokołowa wydzielona gzymsem, gęsto rozmieszczone okna w wąskich opaskach, osadzone na gzymsach parapetowych. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku.

Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1

Zdjęcie nr 20. Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1

Strażnica wzniesiona w 1879 r. – jako murowana remiza i obok drewniana wspinalnica. Rozbudowana w latach 1923-1927. Na piętrze budynku w okresie międzywojennym funkcjonowało kino „Światowid”, które po wojnie – kino „Nysa”. Po II wojnie światowej dokonano kolejnej rozbudowy remizy ze względu na powstanie powiatowych struktur ochrony przeciwpożarowej.

Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2

Zdjęcia nr 21, 22. Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2

Obiekt powstał w sąsiedztwie dawnego szpitala przy kościele Św. Ducha (pocz. XV w) – szpital i kościół stanowiły wówczas przytułek dla starców, kalek i ubogich. Obok znajdowała się posiadłość właściciela sieradzkiej manufaktury – Herrera. W 1845 r. kaliski architekt Jensch zaprojektował adaptację budynków dawnej oranżerii i pałacyku Herrera na szpital, uruchomiony w 1852 r. Opiekę powierzono Szarytkom. W 1887 r. dobudowano skrzydło, a w 1911 r. – pawilon zakaźny. W 1929 r. szpital został przemianowany na Szpital Powiatowy w Sieradzu pw. Św. Józefa. W latach 1950-1953 do zach. ściany budynku dobudowano trójkondygnacyjny budynek w kształcie litery Z, z wysokim poddaszem i suteroną.

Zespół szpitala składa się z kilku budynków. Najstarszy jest budynek na rzucie prostokąta z dwoma narożnymi alkierzami, podpiwniczony, dwukondygnacyjny podwyższony o kondygnację poddasza, nakryty czterospadowym dachem. W fasadzie – portyk kolumnowy dźwigający taras.

5.3.4. Parki

Park Staromiejski – położony w płn.-wsch. części miasta, między ulicami Klonową, Sienkiewicza i Lokajskiego oraz Ośrodkiem Sportu i Rekreacji. Powierzchnia – 4,5 ha. Założony w 1824 r. na zboczu rzeki Warty.

Założony na planie nieregularnego czworoboku, przecięty alejkami wychodzącymi z płd.-zach. naroża, biegnącymi w kierunku płn., skrzyżowanymi z kilkoma przecznicami. Alejki o nawierzchni asfaltowej, wysypanej żwirem i piaskiem oraz wyłożone płytami chodnikowymi. Pośrodku części wsch. zlokalizowany jest amfiteatr wkomponowany we fragment starodrzewu, oddany do użytku w 1970 r. W centrum – modrzewiowy dworek przeniesiony ze wsi Wrząca w 1970 r. W części płn. znajduje się owalny staw z wysepką pośrodku, porośniętą wierzba płaczącą.

Drzewostan złożony jest głównie z gatunków liściastych: klon zwyczajny i jawor, lipa drobnolistna i szerokolistna, grab pospolity, robinia akacjowa, wiąz polny, brzoza brodawkowata, grab pospolity, buk pospolity, topola, jesion dąb bezszypułkowy, kasztanowiec zwyczajny, platan.

Park im. Adama Mickiewicza – usytuowany na płn.-wsch. od Wzgórza Zamkowego, od zach. ograniczony nurtem Żegliny, przyjmuje kształt nieregularnej gwiazdy, z obiektami sportowymi (MOSiR) pośrodku. Utworzony w 1955 r. Powierzchnia z pierwotnej 3, 5 ha wzrosła do obecnej – ok. 30 ha. W 1960 r. na terenie parku odsłonięto pamiątkowy obelisk ustawiony w miejscu egzekucji 10 Polaków straconych w 1941 r. Od lat 70. XX w. park funkcjonował jako „dziki” – dominowały w nim samosiejki (głównie olsza czarna, topola). W ramach rewitalizacji prowadzonej w latach 1980-1983 usunięto główną aleję topolową (za pomocą materiałów wybuchowych), nadmiar ziemi zepchnięto na bok w formie wzniesień, na których szczycie powstały naturalnie ścieżki pieszych i rowerzystów. Do parku włączono wówczas obszar ok. 4 ha, na którym

zlokalizowano: pomnik Adama Mickiewicza, budowlę z głazów o kamienny grzybek. Nieco dalej powstały dwa place zabaw i dwa boiska do piłki nożnej.

Główna aleja parkowa (ul. Sportowa) wiedzie na zlokalizowany w centrum stadion sportowy. Płn. granicę stanowią wąskie stawy wzdłuż ul. Sienkiewicza, w części płd. znajduje się wydłużony staw otoczony przez jesiony wyniosłe, wierzby białe i czarne olsze. W drzewostanie m.in. klony i dąb czerwony, ponadto krzewy berberysu.

Rewitalizacja przeprowadzona w latach 2016-2017 objęła: oczyszczenie zbiorników wodnych, realizację 900 nowych nasadzeń, ścieżek pieszo-rowerowych wraz z oświetleniem, miejsc parkingowych (na skraju parku), platformy widokowej na dolinę Warty oraz edukacyjnego placu zabaw i „zielonej klasy”, budowę „Punktów Oporu Biologicznego”, w których zgromadzone są rośliny przyciągające owady, odnowienie symboli parku: grzybka i Pomnika A. Mickiewicza, nowe elementy małej architektury (ławki, kosze, stoliki z siedziskami, altany i toalety).

5.3.5. Cmentarze

Cmentarz parafialny przy ul. Wojska Polskiego – założony w 1823 r., choć pierwsze groby pojawiły się zapewne w 1810 r., na gruncie należącym do szpitala przy kościele Świętego Ducha, w 1870 r. częściowo otoczony murem. Już do 1929 r. pochowano na nim 24 tys. zmarłych.

Ma kształt zbliżony do rombu, otoczony ceglanym murem pełnym – od płd.-zach., ażurowym – od płd.-wsch., z betonowych kwater – od płn.-zach. i siatką rozpiętą na betonowych słupach. Alejkami w układzie rombowym podzielony na kwatery. W części płd.-zach. zlokalizowany jest kościółek pw. Św. Ducha przeniesiony na teren cmentarza w 1853 r.

Najstarsze groby, w liczbie ok. 100, rozmieszczone są w pobliżu kościoła i przy głównej alejce wiodącej od bramy przy ul. Wojska Polskiego. Znajduje się tutaj grób Antoniego Cierplikowskiego. Część starych nagrobków została zniszczona w czasie II wojny światowej. Po wsch. i zach. stronie kościoła umieszczono symboliczne mogiły ofiar zbrodni niemieckich i sowieckich z czasów II wojny światowej. Na terenie nekropolii znajdują się m.in.: symboliczna mogiła Sieradzan zamordowanych w Katyniu, mogiły więźniów z sieradzkiego więzienia zamordowanych w czasie okupacji, mogiły powstańców styczniowych, mogiła żołnierzy POW poległych w 1918 r. oraz znaczna liczba pochówków szlacheckich. W zach. części cmentarza wydzielono kwaterę dla prawosławnych – z czasów zaboru rosyjskiego – zachowało się kilka grobów oraz kaplica przebudowana w latach 1926-1927 na grobowiec dla księży. W pobliżu – mogiła rozstrzelanych na żydowskim cmentarzu w 1939 r. dwudziestu zakładników – obywatele miasta, których zwłoki ekshumowano w 1947 r. i przeniesiono na obecne miejsce. Od strony zach. do muru cmentarnego przylega cmentarz wojenny. W 2009 r. powstał Społeczny Komitet Renowacji Sieradzkiej Nekropolii. Przeprowadzono m.in. zabiegi pielęgnacyjne drzewostanu.

Cmentarz wojenny przy ul. Wojska Polskiego – założony w 1948 r. Chowano tu żołnierzy Armii Czerwonej ekshumowanych z powiatu sieradzkiego. Cmentarz na rzucie prostokąta obsadzonego żywopłotem, otoczony współczesnym betonowym i metalowo-betonowym ogrodzeniem, z bramą od płd.-zach. Teren zagospodarowany trawnikami i wyłożony płytami, na wprost bramy trójdzielny kamienny pomnik z tablicami ku czci spoczywających w Sieradzu żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. i Armii Czerwonej z 1945 r.

Cmentarz składa się z trzech kwater. W pierwszej znajduje się osiem mogił zbiorowych żołnierzy Armii Czerwonej. Druga kwatera mieści dwa zbiorowe groby żołnierzy Armii „Łódź”, a trzecia – jeden grób zbiorowy, w którym złożono ciała zmarłych od ran żołnierzy 10 Dywizji Piechoty (głównie 31 Pułku Strzelców Kaniowskich), walczących w dniach 4-5 września 1939 r. na linii obronnej na rzece Warcie. W tej kwaterze znajdują się szczątki dwóch lotników Lotnictwa Wojskowego. Łącznie spoczywa tu ponad 400 żołnierzy.

Cmentarz żydowski przy ul. Zakładników – założony w 1804 r., na terenie kupionym od hrabiego Rittberga, przy drodze do Woli Dzierlińskiej. Powierzchnia ok. 1 ha. Zdeastowany przez Niemców w czasie II wojny światowej, kamienne macewy wykorzystano do utwardzenia ul. 23 Stycznia, budowy schodów na ul. Krakowskie Przedmieście.

Teren został ogrodzony parkanem, nieuporządkowany, zachowały się groby i fragmenty porozbijanych macew. W okresie powojennym pojawiły się na cmentarzu: symboliczny nagrobek rodziny Józefowiczów (1986 r.), tablica upamiętniająca dr Kazimierza Kempiańskiego (2008 r.) – lekarza i działacza społecznego, odnalezione na terenie miasta macewy – nagrobki Jehudy syna Lejzora i Szewy (2012 r.). Znajduje się tu również płyta upamiętniająca zbiorową egzekucję, jakiej dokonali w tym miejscu hitlerowcy na 20 sieradzanach w 1939 r. Zwłoki zamordowanych zakopano w zbiorowym grobie na kirkucie. Po wojnie przeniesiono je na cmentarz rzymsko-katolicki. Powołany do życia w 2007 r. Komitet Dla Upamiętnienia Sieradzkiej Żydów czyni starania na rzecz restauracji cmentarza żydowskiego.

Miejsce pocmentarne – cmentarz ewangelicko-augsburski, ul. Starowarcka – cmentarz przeznaczony był dla zmarłych pruskich urzędników, którzy począwszy od 1793 r. zaczęli się osiedlać w Sieradzu, także pruskich wojskowych i kolonistów przybyłych po II rozbiore Polski. Cmentarz usytuowany jest tuż za obszarem zajęтым przez zabudowania gorzelnii. Pierwotnie brama do niego wiodła od ul. Starowarckiej (plan Sieradza z 1934 r.) Później wejście wyznaczono od ul. Wojska Polskiego (dawna Cmentarna), od której do bramy cmentarza wiodła ul. Kasztanowa. Cmentarz ten uległ likwidacji w 1977 r., a jego teren objęła gorzelnia. Wymaga upamiętnienia.

Miejsce pocmentarne – dawny cmentarz parafialny na Przedmieściu Warckim (Świętoduskim) – na terenie przylegającym do budynku obecnego starego szpitala przy ul. M. Nenckiego, wokół miejsca pierwotnego posadowienia kościółka św. Ducha. Niegdyś przed budynkiem szpitala stał duży drewniany krzyż, upamiętniający cmentarz. Krzyż na pocz. lat 50. XX w. został przewrócony przez złamany wichurą kasztanowiec. Wymaga upamiętnienia.

Miejsce po cmentarzu wokół nieistniejącego kościoła św. Mikołaja na Górcie Poświętnej upamiętnione kapliczką św. Kajetana.

Miejsce po cmentarzu wokół nieistniejącego kościoła św. Trójcy na Rynku Praskim upamiętnione krzyże, ostatnio odnowionym staraniem mieszkańców Pragi.

5.3.6. Stan zachowania zabytków i układów przestrzennych oraz zagrożenia

Zabytki sakralne, od wieków użytkowane zwykle przez jednego właściciela, na bieżąco remontowane, zachowane są w stanie bardzo dobrym. Pozostałe zabytki, użytkowane współcześnie, w większości prezentują stan dobry, ewentualnie wymagają bieżących remontów.

W gorszej sytuacji są zwykle historyczne układy przestrzenne. Największym dla nich zagrożeniem są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno-przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach. Na terenie Sieradza prowadzona jest rewitalizacja historycznych układów przestrzennych.

Zagrożonymi obiektami są często parki. Z zachowanym starodrzewem, a najczęściej zatartym pierwotnym układem kompozycyjnym i komunikacyjnym. Narażone są często na zagospodarowanie inne niż pierwotne – na ich terenie lokuje się place zabaw, boiska sportowe lub inną zabudowę. Zakres ochrony parków wynika z indywidualnych cech danego obiektu, decydujących o jego tożsamości oraz z zachowanej substancji zabytkowej. Zgodnie z postanowieniami Karty Florenckiej chroniona powinna być autentyczność założenia, dotycząca zarówno jego układu przestrzennego, jak i elementów składowych: ukształtowania terenu, zieleni, dróg, układu wodnego, elementów architektonicznych. W wielu parkach zabytkowych czytelne są nawarstwienia kolejnych epok, które nie powinny zostać zatarte w trakcie prac restauratorskich.

Zespoły o znacznych wartościach kulturowych, wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą A ochrony konserwatorskiej. W jej obrębie obowiązuje historyczna parcelacja, zachowanie zabytkowej zabudowy i zabytkowej zieleni, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, użytkowanie niekolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Zakres ochrony układów przestrzennych wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które określa politykę przestrzenną. Zawiera analizę zasobu dziedzictwa kulturowego i form jego ochrony. Natomiast podstawowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany w celu ustalenia przeznaczenia terenów, określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy oraz wyznaczenia stref ochrony dziedzictwa kulturowego i sposobów jego zagospodarowania.

Istotnym elementem krajobrazu kulturowego są cmentarze. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius locci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne.

Ochrona obiektu obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy zwykle postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10-20 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodu, zabytkowej zieleni.

Cmentarze użytkowane w Sieradzu pozostają w stanie dość dobrym. Stan zachowania cmentarzy nieczynnych jest zwykle niezadowolający. Wymagane jest również zlokalizowanie i przeprowadzenie pełnej inwentaryzacji wszystkich cmentarzy (czynnych, nieczynnych i miejsc pocmentarnych), uporządkowanie ich i oznakowanie tablicami informacyjnymi.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język – jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

Miasto Sieradz zamieszkują *Sieradzanie* – grupa etnograficzna zamieszkująca obszar między Śląskiem, Wielkopolską i Małopolską, podlegająca silnym wpływom sąsiednich regionów, wskutek czego Sieradzanie stracili pozycję odrębnej grupy ludności o własnych cechach kulturowych, które dawniej posiadali. Dużo szybciej niż inne polskie grupy etnograficzne ulegali unifikacji, co wyraźnie widoczne jest w ujednoczeniu języka polskiego; w wypadku mieszkańców miasta proces ten postępuje znacznie szybciej. Postęp cywilizacyjny powoduje, że różne przedmioty dawnej materialnej kultury ludowej zachowały się tylko szczątkowo, często stając się elementem zdobiącym z gospodarstwa czy przestrzeń publiczną,

Polska kultura była i jest silnie związana z chrześcijaństwem. Zachowane do dziś dawne zwyczaje i obrzędy z jednej strony dotyczą dorocznych świąt katolickich, przede wszystkim Boże Narodzenie

i Wielkanoc, z drugiej – ważnych uroczystości rodzinnych, jak chrzest, ślub czy pogrzeb, także połączonych z liturgicznymi sakramentami.

Zanikają zwyczaje wspólnego towarzyskiego świętowania, takie jak chodzenie *wilijorzy* lub *herodów*, chodzenie *dyngusiorzy* z kogutkiem czy *gajcorek* z gaikiem. Uwagę zwracają głównie potrawy świąteczne oraz wystrój domu – zimą obowiązkowa choinka, na której wieszano ozdoby wykonane z bibuły, pierza, słomy, a także specjalne pieczywko wykonane z wałeczków ciasta, jak na kluski – serduszka, podkówki, warkoczyk, drabinki, zwierzaki, ludziki itp.

Ważnym elementem wigilijnego stołu było i jest puste miejsce oraz nakrycie dla niezapowiedzianego gościa, a także liczba potraw, których musi być 7 lub 9, a nawet 12. Postna wieczerza wigilijna jest przygotowywana od rana, a spożywana wraz z ukazaniem się pierwszej gwiazdki. Poprzedza ją krótka modlitwa i dzielenie się opłatkiem. W Sieradzkim było kilka podstawowych potraw wigilijnych: kwas z kapusty, zupa owocowa (z suszonych owoców) oraz zupa grzybowa – wszystkie z kluskami z żytniej mąki tzw. *tulanymi*, gdyż wałkowano je w rękach. Były też kluski z makiem, kapusta z grochem, śledzie w śmietanie, dawniej też jagły i ryż na sypko. Wiele z tych potraw pozostało do dzisiaj. Na ogół w Sieradzu na stole wigilijnym nie powinno zabraknąć: barszczu z uszkami przygotowywanego na chlebowym zakwasie i burakach bądź grzybach, kapusty z grochem, śledzi pod różnymi postaciami, smażonego karpia, kompotu z suszonych owoców, a na słodko: tzw. *makielek*, czyli makaronu z miodem i bakaliami oraz ryżu z cynamonem.

Przygotowania do świętowania w Wielką Niedzielę zaczynają się od sobotniego święcenia potraw, które odbywa się zwykle w kościele, kaplicy lub strażackiej remizie. Przykładowo w sieradzkiej kolegiacie w sobotę u grobu Pańskiego czuwała i czuwa straż z OSP, a w koszyczkach ze *święconką* są obowiązkowe potrawy, dziś w symbolicznych ilościach. Dawniej święcono całe bochny chleba, brytfanny placków, pęta kielbasy, całe szynki, osełki masła, przyprawy, jak sól, pieprz i chrzan, oraz jajka – malowane różnymi technikami, często barwione w naturalnych barwnikach: łuskach cebuli, żdźbłach żyta lub trawy czy korze dębowej. Posiłek ze *święconki* spożywało i spożywa się w niedzielę rano, zwykle po powrocie z porannej mszy rezurekcyjnej, a poprzedza go dzielenie się jajkiem. Na stołach goszczą szynki i kielbasy z chrzanem, jajka, ciasta – dawniej zwykle drożdżowe, dziś – wielkanocne baby i mazurki. W drugi dzień świąt wciąż jeszcze obchodzi się *śmigus-dyngus*, czyli zwyczaj polewania się wodą, zaś pozostałe zwyczaje i obrzędy powoli zanikają.

Ziemia sieradzka wyróżnia się aktywnością w dokumentowaniu i kultywowaniu dziedzictwa przodków. W mieście nie ma to zastosowania, lecz na wsi sieradzkiej podtrzymywane są tradycje noszenia stroju, dawnej obrzędowości oraz twórczości i rękodzieła ludowego. W powiecie sieradzkim mieszka około 30 twórców ludowych, uprawiających różne dyscypliny rękodzieła artystycznego, a szczególnie rzeźbę, wycinankarstwo, haft i koronkarstwo. Dla nich organizowane są konkursy, np. „Konkurs na sztukę i rękodzieło ludowe regionu sieradzkiego”, organizowany w cyklu dwuletnim przez Muzeum Okręgowe w Sieradzu.

Dorobek kultury materialnej prezentowany jest na wystawach stałych w Muzeum Okręgowym w Sieradzu: „Kultura wsi sieradzkiej z początku XX wieku”, „Regionaliści sieradzcy XIX-XX w.”, „Życie ludzi w pradziejach”, w Sieradzkim Parku Etnograficznym – „Zagroda Szczepana Muchy”, „Wiejska zagroda z początku XX wieku”.

• PATRONKA MIASTA¹

W 2006 r. decyzją Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów św. Urszula Ledóchowska została uznana Patronką Sieradza. Dla upamiętnienia tego faktu w październiku 2006 r. ustanowiono 29 maja Świętem Miasta Sieradza.

Julia Ledóchowska, imię zakonne Maria Urszula przyszła na świat 17 kwietnia 1865 r. w Loosdorf (Dolna Austria). Jej rodzicami byli Antoni, syn powstańca 1830 r., który musiał emigrować z kraju i Józefina Salis – Zizers, z pochodzenia Szwajcarka. W roku 1883 rodzina Ledóchowskich przeniosła się do Polski. Mając 21 lat wstąpiła do klasztoru Sióstr Urszulanek w Krakowie. Był rok 1886. W rok później otrzymała imię zakonne: Maria Urszula.

Najpierw przez prawie 20 lat pracy w Krakowie pełniła obowiązki wychowawcze i nauczycielskie. W 1907 r. wyjechała do Petersburga, gdzie pracowała w internacie dla polskich dziewcząt. W 1910 r. otworzyła prywatne gimnazjum w Finlandii. W początkach I wojny światowej musiała opuścić Rosję, zamieszkała w Szwecji, później w Danii. Przy współpracy największych pisarzy skandynawskich wydała książkę „Polonica” poświęconą kulturze polskiej, zaangażowała się też w pomoc ofiarom wojny na ziemiach polskich. Po I wojnie światowej nabyła posiadłość w Pniewach k. Poznania i przeniosła tam siostry i dzieci z Aalborga. Pniewy stały się domem macierzystym nowej wspólnoty zakonnej – Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Szarych Urszulanek). Powołane przez Nią Zgromadzenie w chwili Jej śmierci liczyło 35 placówek pracy apostołowskiej: oświatowej, wychowawczej, charytatywnej, katechetycznej. Obecnie Siostry Urszulanki pracują w 8 krajach Europy i Ameryki w około 100 placówkach.

Święta Urszula i Zgromadzenie Sióstr Urszulanek w Sieradzu – Matka Urszula przybyła do Sieradza 17 kwietnia 1921 r. Tego dnia wygłosiła w sieradzkim teatrze odczyt nt. działalności urszulańskiego Zgromadzenia. Po odczycie zwrócili się do Niej obywatele miejscy, okoliczne panie ziemianki i rektor kościoła poddominikańskiego ks. Aleksander Brzeziński z prośbą objęcia przez siostry urszulanki popadającego w coraz większą ruinę poddominikańskiego klasztoru i kościoła. Matka Urszula prośbę sieradzan przyjęła. Po uzyskaniu zgody na przejęcie klasztoru matka Urszula przystąpiła do prac renowacyjnych, które sfinansowała ze środków zarobionych podczas odczytów w Polsce, Danii, Szwecji i Norwegii. Dzięki ich pracy udało się naprawić wiązania dachowe i dachy, krużganki, sale i cele klasztorne. Ponadto ogrodzono posesję, postawiono budynek gospodarczy, uporządkowano ogród. Później dobudowano część gmachu celem pomieszczenia izb szkolnych. Święta Urszula Ledóchowska od momentu przybycia do Sieradza stała się orędowniczką beatyfikacji królowej Jadwigi. Siostry urszulanki pod przewodnictwem matki Ledóchowskiej prowadziły ożywioną działalność opiekuńczo-wychowawczą i nauczycielską. Najważniejszym dorobkiem pedagogicznym sieradzkich Urszulanek były szkoły. W czasie okupacji niemieckiej sieradzkie urszulanki rozciągały opiekę nad rannymi jeńcami w szpitalu urządzonym w klasztorze. Pomagały ludności Sieradza i powiatu przy redagowaniu listów do krewnych w obozach, przy wysyłaniu paczek i załatwianiu formalności administracyjnych. Wielką zasługą sieradzkich sióstr jest niewątpliwie ocalenie relikwii Drzewa Krzyża Świętego, od wieków znajdujących się w sieradzkim klasztorze.

Po II wojnie światowej siostry wróciły do normalnego życia zakonnego. W 1958 r. siostry przerwały naukę religii w szkołach podstawowych, w 1961 r. zostały zmuszone zamknąć internat dla młodzieży szkół średnich, a w rok później to samo uczynić z własnym przedszkolem. Mogły natomiast w miejsce zlikwidowanej bursy zorganizować w 1961 r. zakład dla dzieci z upośledzeniem umysłowym i fizycznym. Dnia 26 lutego 1984 r. doszło do uroczystości związanych z beatyfikacją siostry Urszuli Ledóchowskiej. Natomiast uczczenie relikwii błogosławionej nastąpiło 22 i 23 maja 1989 r. Dostrzegając zasługi, również władze miasta w 1998 r. uhonorowały sieradzkie Zgromadzenie odznaczeniem „Zasłużony dla Miasta Sieradza”.

¹ www.sieradz.eu

• ZNANI MIESZKAŃCY

Warto wspomnieć także o niezwykle ważnych postaciach, które wpłynęły na całą kulturę Sieradza:

- Stanisław Balbus – literoznawca, eseista, tłumacz, krytyk literatury (ur. 8 maja 1942 r., zm. 3 marca 2023 r.);
- Cyprian Bazylik – poeta, tłumacz, kompozytor, muzyk i drukarz (ur. ok. 1535 r., zm. po 1591 r.);
- Antoni „Antoine” Cierplikowski – światowej sławy fryzjer stylisty, kostiumolog, miłośnik literatury, muzyki, rzeźby, mecenas sztuki i wychowawca wielu pokoleń fryzjerów (ur. 24 grudnia 1884 r., zm. 5 lipca 1976);
- Maksymilian Fajans – rysownik, specjalista w dziedzinie litografii i fotografii (ur. 5 maja 1825 r., zm. 28 lipca 1890 r.);
- Tytus Maleszewski – artysta malarz specjalizujący się w portrecie, rysownik, pedagog (ur. 1827 r., zm. 1898 r.);
- Zbigniew Lew-Starowicz – lekarz psychiatra, psychoterapeuta, ekspert z zakresu seksuologii i konsultant krajowy w tej dziedzinie (ur. 25 października 1943 r., zm. 13 września 2024 r.);
- Ary Sternfeld – jeden z pionierów kosmonautyki (ur. 14 maja 1905 r., zm. 5 lipca 1980 r.);
- Kasjan Farbisz – malarz (ur. 26 maja 1947 r., zm. 9 czerwca 2015 r.);
- Aleksy Nowak – artysta, malarz (ur. w 1956 r.).

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta Sieradza funkcjonują trzy z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków, utworzenia parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta Sieradza znajduje się 27 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 1 stanowisko archeologiczne (Tabela nr 1.) Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Sieradza

LP.	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Dominikańska 2	tzw. kamienica poagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego	293/57/A	1967-12-28
2	Dominikańska 5	kamienica	847/61/A	1967-12-28
3	Dominikańska 16	kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w zespole klasztoru poddominikańskiego	842/54/A	1967-12-28
4	Dominikańska 16	klasztor w zespole poddominikańskim	843/55/A	1967-12-28
5	Dominikańska 19	teatr miejski	289/A	1977-01-19
6	Kolegiacka 11	kościół farny pw. Wszystkich Świętych w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	841/53/A	1967-12-28
7	Kolegiacka 11	otoczenie kościoła farnego z ogrodzeniem od ul. Kolegiackiej w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	A/53	2008-01-22
8	Kolegiacka 14	dom	848/62/A	1967-12-28
9	Kolegiacka 15	dom	849/63/A	1967-12-28
10	Męka, Kościelna 2a	kościół parafialny pw. św. Wojciecha	834/41/A	1967-12-28
11	Kościuszki 3	zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych	309/A	1982-09-21
12	Kościuszki 19	kościół ewangelicko-augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi	353/A	1988-01-05
13	Poświętna Górka (Wójtostwo), Krakowskie Przedmieście, dz. nr 67/7	kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana	A/50	2008-01-08
14	Krakowskie Przedmieście 1	strażnica ochotniczej straży pożarnej	A/50	2008-01-08
15	Ogrodowa 2	dom kata	417/A	1997-07-01
16	Parkowa 3	oficyna dworska, tzw. Dwór Modrzewiowy	322/2/86/A	1986-01-20
17	Rynek 1	dom - kamienica	311/A	1982-09-21
18	Rynek 2	dom - kamienica	310/A	1982-09-21
19	Rynek 3	dom - kamienica	845/59/A	1967-12-28
20	Rynek 4	dom - kamienica	846/60/A	1967-12-28
21	Rynek 6	dom - kamienica	400/A	1993-04-08
22	Rynek 13	dom - kamienica	A/131	2012-12-20
23	Woźniki, Sienkiewicza	zajazd poczty konnej	298/92/A	1967-12-28
24	Warszawska 3	kamienica	58/A	1953-02-10

25	Wojska Polskiego	kościół szpitalny, ob. kościół cmentarny pw. Św. Ducha	844/56/A	1967-12-28
26	Żwirki i Wigury 3	miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka	317/A	1985-02-22
27	Stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 70-45, średniowieczne grodzisko stożkowate (gród-zamek)		64/A (1002-XIII-81)	1965-05-13

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Miasta Sieradza wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych. Stanowią one wyposażenie kościołów oraz zabytkowe nagrobki (Tabela nr 2). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Łodzi.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Sieradza

LP.	MIEJSCE	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu	elementy wyposażenia kościoła	na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/67/76, pod nr rejestru B/338/1-160/, decyzji z 06.12.2014 r., znak: WUOZ-B.5140.56.2012.KKP, pod nr B/192 oraz decyzji z 31.12.2014 r., znak: WUOZ-B.5140.82.2014.KKPM pod nr B/216
2	kościół cmentarny pw. św. Ducha w Sieradzu	elementy wyposażenia kościoła	na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: KS-V-660/70/74 pod nr rej. B/340/1-26
3	cmentarz parafialny w Sieradzu	nagrobki	na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: Ks.V-660/71/74, pod nr rejestru B/341/1-10
4	kościół i klasztor poddominikański, ob. ZG. SS Urszulanek w Sieradzu	elementy wyposażenia	na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: KS.V-660/69/74, pod nr rejestru B/148/1-214
5	kościół parafialny pw. św. Wojciecha (Męka Księża) w Sieradzu	elementy wyposażenia kościoła	na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/62/74, pod nr rejestru B/333/1-45
6	cmentarz parafialny w Męce Księżej, ob. Sieradz, ul. Uniejowska	nagrobki	na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/63/74, pod nr rejestru B/334/1

Do zabytków ruchomych należą również krzyże i kapliczki przydrożne. Na terenie Sieradza, podobnie jak na terenie całej Polski, zwyczaj stawiania kapliczek, figur i krzyży sięga czasów odległych na tyle, że stały się one jednym z najbardziej charakterystycznych elementów pejzażu kraju. Stawiane przy drogach, zwłaszcza na ich skrzyżowaniach, pełniły funkcje punktów orientacyjnych, stawiano je na miejscach wypadków śmiertelnych i zbrodni. W czasach epidemii, lokalizowane na rogatkach miejscowości, miały chronić

mieszkańców przed nieszczęściem. W XIX w., po uwłaszczeniu chłopów, stawiano je szczególnie chętnie na skrajach pól, a po Powstaniu Styczniowym 1863-1864 r. – na miejscach pochówku powstańców lub dla upamiętnienia bitew i potyczek.

W Sieradzu i w najbliższej okolicy najpowszechniejszą i najstarszą formą jest figura krzyża, np.: krzyż drewniany na Rynku Praskim – dla upamiętnienia nieistniejącego kościoła pw. Św. Trójcy, trzy krzyże na Poświętnej Górze – pamiątka po „morowym powietrzu”, które nawiedziło Sieradz w 1852 r., podobnie krzyż w rozwidleniu na ul. Podrzeczce przy ul. Jana Pawła; krzyż przy ul. Błotnej (Zapusta Mała) – wg przekazów stoi na mogile żołnierzy napoleońskich. Krzyże misyjne – ustawione przed farą i obok kościoła św. Stanisława. Krzyże na polach okalających miasto: drewniany krzyż z 1927 przy skrzyżowaniu, ul. J. Oksińskiego i Jeziorskiej z wyrytym napisem: „Błogosław Boże nasze plony”; kuty krzyż z latarnią osadzony w głazie, z datą „1930 – za Żegliną, przy rozstajach dróg do Chojnego i Burzenina. W czasach zaboru rosyjskiego niszczone krzyże stawiane na grobach Powstańców z 1863 r. Również w czasach okupacji – Niemcy w 1941 r. usunęli krzyże na cmentarzu oraz przed kościołami i na Poświętnej Górze.

Kapliczki szafkowe zawieszane na drzewach lub osadzone na słupach w przydomowych ogródkach – obserwowane są obecnie tylko na przedmieściach i w wioskach wchłoniętych przez miasto. Są w nich figurki lub obrazki Chrystusa, Matki Boskiej lub patronów właścicieli.

Kapliczki murowane lub rzadziej drewniane, na rzucie kwadratu o wys. ok. 3 m, poszerzone w zwieńczeniu, z wnęką zawierającą figury świętych. Mają zwykle daszki – brogowe, dwuspadowe lub dwuspadowo-krzyżowe, ozdobne gzymsy i okapy: np.:

– drewniana kapliczka przy pd. ścianie fary, z płaskorzeźbą św. Rodziny w części górnej i rzeźbą św. Józefa z Dzieciątkiem – we wnęce, wykonana ok. 1980 r. przez sieradzkiego rzeźbiarza ludowego Kazimierza Gawrona.

– murowana z cegły kapliczka przy ul. Stodolnianej.

Osobną grupę stanowią figury na słupach lub obeliskach, np. figura Matki Boskiej stojąca za kościołem farnym, wykonana w piaskowcu przez Billewicza w 1926 r., jako dar Bronisławy i Stanisława Danielewiczów czy figura Chrystusa stoi obok furty klasztoru ss. Urszulanek.

5.5.3. Park kulturowy

Park kulturowy jest jedną z czterech form ochrony zabytków w Polsce, określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 7). Chroni on określony obszar krajobrazu kulturowego oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Parki wykraczające poza obszar jednej gminy, mogą być ustanawiane wspólnie przez gminy, bądź związek gmin. W uchwale przedstawia się takie elementy jak:

- nazwa parku,
- sposób ochrony,
- zakazy i ograniczenia związane z prowadzeniem robót budowlanych, różnego rodzaju działalnością (rolniczą, przemysłową itp.), zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych oraz umieszczaniem znaków niezwiązanych bezpośrednio z samym parkiem.

Organ władzy wykonawczej w gminie (wójt, burmistrz, prezydent miasta) odpowiedzialny jest, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, za utworzenie planu ochrony, który podlega uchwaleniu przez radę gminy.

Parki kulturowe o szczególnej wartości dla kultury mogą zostać uznane za pomnik historii, a nawet wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Sieradzu park kulturowy utworzony został Uchwałą Nr XXXVI/322/2009 Rady Miasta Sieradza z dnia 29 października 2009 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe.

5.5.4. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta Sieradza jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie Miasta Sieradza funkcjonują 43 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które zostały przedstawione poniżej:

1. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Uniejowskiej w Sieradzu – Uchwała Nr XXVII/177/96 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20.08.1996r.
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „Wola Dzierlińska” w Sieradzu – Uchwała Nr XL/265/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997r.
3. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz dla terenu położonego w rejonie ulic :Jana Pawła II, 1-go Maja i Drogi Brzezińskiej – Uchwała Nr XL/266/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997r.
4. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz - obszar w rejonie ulic 3 Maja, Jana Pawła II, Grzesika i Piwnika – Uchwała Nr XL/267/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997r.
5. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz – obszar w rejonie ulicy Zakładników – Uchwała Nr 13/III/98 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.11.1998r.
6. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego przy ulicy Paszkiewicza w Sieradzu – Uchwała Nr 26/V/98 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 22.12.1998r.

7. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar położony w rejonie ulic: Jana Pawła II, 1-go Maja i Drogi Brzezińskiej w Sieradzu – Uchwała Nr 233/XXVI/2000 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28.12.2000r.
8. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz – dla terenu położonego w rejonie ulicy Jana Pawła II – Uchwała Nr 402/XLIII/2002 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.09.2002r.
9. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz – dla terenu położonego w rejonie ulic : Wojska Polskiego i Zakładników – Uchwała Nr III/26/2002 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.12. 2002r.
10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru węzła strategicznego „Centrum” w Sieradzu – Uchwała Nr V/44/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003r.
11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru pasma strategicznego „POW” w Sieradzu – Uchwała Nr V/45/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003r.
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu osiedla „Reymonta” położonego w rejonie ulic Reymonta i POW w Sieradzu – Uchwała Nr V/46/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003r.
13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Jana Pawła II, Alei Grunwaldzkiej, Broniewskiego i Spółdzielczej – Węzeł Grunwaldzki Uchwała Nr XXXVII/285/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 03.04.2014r., zmiana Uchwała Nr XXXIX/248/2017 RM w Sieradzu z dnia 03.07.2017r.
14. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru starorzecza rzeki Żegliny położonego w Sieradzu – Uchwała Nr XV/141/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 11.12.2003r.
15. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Sieradz – dla terenu położonego w rejonie ulic : Wojska Polskiego i Dzigorzewskiej – Uchwała Nr XV/142/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 11.12.2003r.
16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: POW, Szlachecka, Wiejska i Dworska w Sieradzu – Uchwała Nr XXI/191/2008 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 05.06.2008r.
17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu „Starego Miasta” w Sieradzu – Uchwała Nr XXXII/284/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05.2009r.
18. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru w rejonie ulic: 3 Maja, Jana Pawła II, Grzesika i Piwnika dla części terenu obejmującego rejon ulic: Sybiraków i Armii Krajowej – Uchwała Nr XXXII/286/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05.2009r.
19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Wojska Polskiego i Sarańskiej w Sieradzu – Uchwała Nr XXXIV/303/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 09.07.2009r.
20. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Sienkiewicza i Sosnowa w Sieradzu - "Elewator I" – Uchwała Nr XLI/357/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010r.
21. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Sieradza dla terenu położonego od rejonu skrzyżowania ul. J. Pawła II z ul . Sikorskiego do ul. Krasawnej – Uchwała Nr XLI/359/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010r.
22. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie Wzgórza Zamkowego oraz ulic: Rynek Praski, Zamkowa i Podzamcze – Uchwała Nr IV/22/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.02.2011r.

23. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: 1 Maja, Warneńczyka, Zagłoby i Wołodyjowskiego – Uchwała Nr VII/47/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.05.2011r.
24. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Wojska Polskiego, Zachodnia i Zakładników – Uchwała Nr VIII/63/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2011r.
25. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Reymonta, 11 Listopada, Bohaterów Września i Podmiejska – Uchwała Nr VIII/61/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2011r.
26. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Starowarcka, Sienkiewicza i Kasztanowa – Uchwała Nr XX/154/2012 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2012r.
27. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Sieradza dla obszaru położonego w dolinie rzeki Warty i Żegliny – Uchwała Nr XXXIX/308/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29.05.2014r.
28. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Podmiejska, 3 Maja i Armii Krajowej w Sieradzu – Uchwała Nr XXXIX/306/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29.05.2014r.
29. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic Krakowskie Przedmieście i Prostej do granicy administracyjnej miasta – Uchwała Nr XXIII/156/2016 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20.05.2016r.
30. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Grodzkiej i Sienkiewicza w Sieradzu – Uchwała Nr XLVIII/323/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15.02.2018r.
31. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Witosa, Łąkowej, Prostej i Krakowskie Przedmieście w Sieradzu – Uchwała Nr LV/385/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.08.2018r.
32. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Reymonta, 11 Listopada, Braterstwa Broni i Bohaterów Września – Uchwała Nr X/73/2019 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.05.2019r.
33. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w Sieradzu w zakresie trasy napowietrznej linii elektroenergetycznej 110 kV Sieradz – Jawor – Błaszki Uchwała Nr XVI/111/2019 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 22.10.2019r.
34. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Podrzecze, Podwale, Wodna i Podzamcze w Sieradzu – Uchwała Nr XXVI/168/2020 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 25.05.2020r.
35. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu między ulicą Sienkiewicza, terenem kolejowym i granicą administracyjną miasta – Uchwała Nr XLIV/296/2021 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 25.05.2021r.
36. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Reymonta, Polskiej Organizacji Wojskowej, Kolejowej i Alei Grunwaldzkiej w Sieradzu – Uchwała Nr XLVI/308/2021 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 22.06.2021r.
37. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Olendry Duże, Łąkowa, Witosa i Krakowskie Przedmieście w Sieradzu Uchwała Nr L/342/2021 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28.09.2021r.
38. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: 1 Maja i Krasawna w Sieradzu – Uchwała Nr LXI/406/2022 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28.03.2022r.

39. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Żeromskiego i Krasawna w Sieradzu – Uchwała Nr LXVI/460/2022 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.06.2022r.
40. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Wierzbowa, Łąkowa, Olendry Duże i Krakowskie Przedmieście w Sieradzu – Uchwała Nr LXX/489/2022 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 22.09.2022r.
41. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Orzeszkowej w Sieradzu - Uchwała Nr XCI/639/2023 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.11.2023r.
42. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Targowa, Krakowskie Przedmieście, Oksińskiego, Krasawna i Żeromskiego w Sieradzu – Uchwała Nr IV/37/2024 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2024r.
43. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic: Górka Kłocka i Armii Krajowej do granicy administracyjnej miasta – Uchwała Nr IV/36/2024 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2024r.

Dodatkowo opracowywane są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla:

- obszaru położonego w rejonie ulic: Podrzecze, Podzamcze, Wierzbowa i Krakowskie Przedmieście w Sieradzu,
- obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic: Polskiej Organizacji Wojskowej i Dworskiej do granicy administracyjnej miasta,
- obszaru położonego w rejonie ulic: Jana Pawła II, Górka Kłocka i Armii Krajowej w Sieradzu.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie

stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Miasta Sieradza przyjęta została Zarządzeniem Nr 46/2018 z dnia 26 lutego 2018 r., następnie Zarządzeniem Nr 31/2019 Prezydenta Miasta Sieradza z dnia 30 stycznia 2019 r.

Zmiany w GEZ:

- wyłączenie z gminnej ewidencji zabytków Miasta Sieradza karty adresowej zabytku – dom ogrodnika w zespole dawnego browaru – Zarządzenie Nr 9/2024 z dnia 11 stycznia 2024 r.
- włączenie do gminnej ewidencji zabytków Miasta Sieradza karty adresowej zabytku – zespół stacji kolejowej Sieradz – Zarządzenie Nr 130/2024 Prezydenta Miasta Sieradza z dnia 27 maja 2024 r.

Miasto jest w trakcie opracowywania kart adresowych dla stanowisk archeologicznych, które następnie zostaną włączane do gminnej ewidencji zabytków miasta.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na

pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Obszar Miasta Sieradza został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 69-44, 69-45, 70-44, 70-45. Jedno stanowisko z terenu miasta wpisane jest do rejestru zabytków – średniowieczne grodzisko stożkowate (gród-zamek). Miasto jest w trakcie opracowania kart stanowisk archeologicznych, które zostaną włączone do GEZ. W GPONZ załączono wykaz stanowisk archeologicznych na terenie Miasta Sieradza zarejestrowanych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (Załącznik nr 2).

Sieradz należy do najstarszych miast polskich. Ślady osadnictwa w obrębie obecnego miasta datowane są na epokę żelaza: okres lateński (ok. V w. p.n.e.-pocz. I w. n.e.). Obecność pierwszych zwartych osad archeolodzy datują na okres wpływów rzymskich (I w. n.e.-ok. 375 r.) i wędrowek ludów (k. IV w.-k. VII w.). Przykładem jest bogata osada z Monic z późnego okresu rzymskiego i z okresu wędrowki ludów. Z okresu lateńskiego i wczesnego okresu rzymskiego (125 p.n.e.-180 n.e.) pochodzą ślady przy ul. Krakowskie Przedmieście na Poświętnej Górcie. Badania prowadzone tu w latach 60. i 70. dowiodły, że teren ten był zasiedlony już w pocz. naszej ery. Odkryto tu również resztki chaty wczesnośredniowiecznej, a w niej duże ilości ceramiki, m.in. fragment dna ze znakiem garncarskim oraz kości zwierzęce. Odkryto tu też ślady osadnictwa nowożytnego w postaci ceramiki, szkła, monetę z 1626 r., a nawet fragmenty wodociągu drewnianego z przełomu XVII/XVIII w.

W drugim końcu miasta, w okolicach założenia poddominikańskiego stwierdzono istnienie osadnictwa już w okresie rzymskim. Ceramika datowana na I wiek naszej ery występowała tu we wszystkich wykopach. Odkryto także szczątki palenisk. W czasie badań w latach 1956-1960 natrafiono na wyraźne ślady osady na terenie zabudowań klasztoru poddominikańskiego, kościoła św. Stanisława i okolic teatru, datowane na II-III w. n.e.

Znaleziska monet greckich i rzymskich w samym Sieradzu, jak i w najbliższej okolicy świadczą o istnieniu już wtedy szlaku handlowego. Na łągu w pobliżu osiedla Olendry Małe odkryto szczątki osady otwartej, datowanej na VI-VII w.

Następne bardzo wyraźne ślady stałej otwartej osady wykryto naprzeciwko Olendrów Dużych, na łągu, 300 m od Wzgórza Zamkowego. Była to osada założona w VI w. Odślonięto kilka palenisk, jamy odpadkowe, w których występowała ceramika ręcznie lepiona, obtaczana na wieloobrotowym kole garncarskim. Z ułomków udało się wykleić naczynie, które zachowało odcisk koła garncarskiego. Osada ta została opuszczona w VIII w. Mniej więcej w tym właśnie czasie powstał w obrębie tej samej doliny, w odległości ok. 3 km na płn., obronny gród w Mnichowie, usytuowany na górującej nad rozlewiskami Warty kępie. Obszar tej kępy – wyspy był już wykorzystany dla celów osadniczych w IV – V w. – do początków VI w. Gród w Mnichowie przetrwał do IX w., a czas jego funkcjonowania łączy się z okresem powstawania na naszych ziemiach drobnych państweczek plemiennych.

Z badań osady na Wzgórzu Zamkowym i podgrodzia pochodzą wczesnośredniowieczne materiały: datowane na VI-VII w., oraz późniejsze z XI-XIII w. W pocz. XI w. istniała tam osada otwarta, usytuowana u przeprawy przez Wartę – na suchej kępie, otoczonej bagnami i rozlewiskami rzeki. Jej rozwój przypadł zapewne na czasy Kazimierza Odnowiciela (1039-1058) – czasy pewnej stabilizacji politycznej. W 2 poł. XI w., w miejscu, gdzie dotychczas rozwijała się osada o charakterze targowym, wzniesiono gród – siedzibę kasztelana, otoczony fosą i wałem drewniano-ziemnym o konstrukcji izbicowej. Od strony pld.-wsch. rozwijało

się podgrodzie otoczone umocnieniami drewniano-ziemnymi. Ocenia się, że podgrodzie, zamieszkałe głównie przez rzemieślników, kupców oraz ludność pełniącą posługi we dworze kasztelańskim, mogło liczyć na początku XII w. ok. 1000 mieszkańców. W czasie badań zidentyfikowano także, istniejące w pobliżu grodu i podgrodzia, osady otwarte o charakterze wytwórczym. W jednej z nich znaleziono ślady produkcji hutniczej, kowalskiej i odlewniczej. Zapewne więc również tam mieszkali rzemieślnicy pracujący na rzecz dworu i podgrodzia. Targi odbywały się zapewne na podgrodziu lub w jego pobliżu. Śladem transakcji handlowych są znalezione małe odważniki do wagi w postaci krążków ołowianych, używanych przy odważaniu kruszcu, zastępującego wówczas monety. Tak powstały zespół osadniczy przetrwał najpewniej do początku XIII w.

Z biegiem czasu podgrodzie przekształciło się w osadę otwartą (zasypanie przejścia między nim a grodem, zanik obwałowań), w końcu zanikło. Już w III w. osadnictwo zaczęło się stopniowo przenosić na krawędź doliny Warty – ten kierunek rozwoju stał się ważniejszy – w związku, z czym bramę do grodu wytyczono od strony zach. Gród trwał na w pierwotnej postaci do XIV w., kiedy – za Kazimierza Wielkiego – wzniesiono w nim murowany zamek otoczony murem obronnym. Z biegiem czasu następuje coraz większy rozwój osadnictwa na odległej od grodu o ok. 500 m wysokiej skarpie – brzegu pradoliny Warty, którą przebiegał stary szlak łączący Kraków z Poznaniem, krzyżując się z drogami prowadzącymi z zachodu na wschód. Równoczesne istnienie podgrodzia i rozwój osadnictwa na skarpie potwierdzili archeolodzy, bowiem ślady osady z XII w. odkryto w okolicy klasztoru poddominikańskiego i na tzw. Poświętnej Górcie. Niewątpliwie istniała już wtedy także osada w pobliżu kościoła Wszystkich Św., bowiem kościół ten był parafią od pocz. XIII w. Fakt przybycia do Sieradza dominikanów (najprawdopodobniej pomiędzy 1233 r. a 1245/6 r.), osiedlających się wyłącznie w miastach, stanowili dowód, iż już przed lokacją musiał tu być znaczący ośrodek miejski.

Punktem zwrotnym dla wczesnej historii Sieradza, zamykającym okres przedlokacyjny, był najprawdopodobniej najazd tatarski w 1241 r. Po tej klęsce książę Kazimierz Konradowic, chcąc przyspieszyć odbudowę miasta, nadał mu prawo magdeburskie. Lokacja nastąpiła pomiędzy 1247 a 1255 r.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postać nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1, Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568). Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może

być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6.2. Obiekty zabytkowe stanowiące własność miasta

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Miasto Sieradz;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasta Sieradza.

Miasto Sieradz jest właścicielem 12 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 4 obiekty wpisane są do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Miasto Sieradz jest właścicielem

LP.	OBIEKT	ADRES	UWAGI WŁASNOŚĆ
1	Kamienica	Dominikańska 5	obiekt wpisany do rejestru zabytków własność gmina Miasto Sieradz
2	Teatr Miejski	Dominikańska 19	obiekt wpisany do rejestru zabytków własność gmina Miasto Sieradz
3	Dworek Modrzewiowy	Parkowa 3	obiekt wpisany do rejestru zabytków własność gmina Miasto Sieradz
4	Wzgórze Zamkowe	Podzamcze	obiekt wpisany do rejestru zabytków własność gmina Miasto Sieradz
5	Dom	Krakowskie Przedmieście 3	własność gmina Miasto Sieradz
6	Dom	P.O.W. 3	własność gmina Miasto Sieradz
7	Oficyna w zespole domu	P.O.W. 3	własność gmina Miasto Sieradz
8	Zespół domu z oficyną	P.O.W. 24	własność gmina Miasto Sieradz
9	Pałac ślubów	Pułaskiego 5	własność gmina Miasto Sieradz
10	Zespół kamienicy	Rynek 18	własność gmina Miasto Sieradz
11	Oficyna	Warcka 3	własność gmina Miasto Sieradz
12	Dom	Zamkowa 16	własność gmina Miasto Sieradz

W miarę możliwości miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całość przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta Sieradza

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA SIERADZA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • sięgająca wczesnego średniowiecza tradycja historyczna Sieradza jako stolicy księstwa, potem województwa I Rzeczypospolitej; • zachowany historyczny układ urbanistyczny historycznego centrum Sieradza; • Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe; • dobrze zachowany cenny zespół zabytkowy Starego Miasta; • cenne gotyckie kościoły: farny i poddominikański wraz z klasztorem • miasto jest dobrze skomunikowane z Łodzią, Warszawą i Wrocławiem; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody „Nadwarciański” Obszar Chronionego Krajobrazu oraz 10 pomników przyrody; • Sieradz położony jest w Turystycznym Obszarze Funkcjonalnym Doliny Warty; • aktywna działalność organizacji i stowarzyszeń, m.in. Domy Kultury, Muzeum Okręgowe, skansenu Ziemi Sieradzkiej – Sieradzki Park Etnograficzny, Biuro Wystaw Artystycznych; • bogata gama imprez o charakterze kulturowym, w tym Open Hair Festiwal, Sieradzkie Wrota Czasu, Dni Sieradza, Jarmark Urszulański, Sieradzka Konferencja Kosmiczna; • pokrycie miasta siecią szlaków turystycznych; • obowiązująca uchwała dotycząca udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu miasta przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • brak ujętych kart stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • malowniczy krajobraz sprzyjający rozwojowi turystyki i rekreacji; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie miasta z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • położenie miasta, sprzyjające rozwojowi turystyki; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta Sieradza. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, cele strategiczne, operacyjne wraz z działaniami (Tabela nr 5), które są kontynuacją działań określonych w Programie opieki nad zabytkami dla Miasta Sieradza na lata 2014-2018 oraz Gminnym programem opieki nad zabytkami Miasta Sieradza na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie działań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji działań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

PRIORYTET 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa stanu ład przestrzennego miasta i utrwalenie na podstawie tradycyjnego układu przestrzennego własnej tożsamości przestrzennej miasta.

CEL STRATEGICZNY 1. Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych.

CEL STRATEGICZNY 2. Finansowanie działań na rzecz zachowania zabytków, w tym będących własnością miasta.

CEL STRATEGICZNY 3. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.

CEL STRATEGICZNY 4. Włączenie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET 2. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta pod kątem wykorzystania w tym celu dziedzictwa kulturowego; tworzenie miejsc pracy związanych z wykorzystaniem i ochroną zabytków.

CEL STRATEGICZNY 5. Wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego miasta.

CEL STRATEGICZNY 6. Tworzenie programów pobudzających przedsiębiorczość pod kątem wykorzystania walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego miasta.

W ramach powyższych priorytetów określono cele operacyjne które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe działania.

Tabela nr 5. Cele strategiczne, operacyjne wraz z działaniami w ramach Priorytetu nr I i II

PRIORYTET I: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa stanu ładu przestrzennego miasta i utrwalenie na podstawie tradycyjnego układu przestrzennego własnej tożsamości przestrzennej miasta.		
Cel strategiczny I. Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Wykorzystanie instrumentów planistycznych i strategicznych jako instrumentu przyczyniającego się do poprawy ładu przestrzennego miasta oraz ochrony zabytków	Długofalowa rewaloryzacja zabytkowego układu urbanistycznego miasta, poprzez systematyczną renowację obiektów znajdujących się na obszarze.	Ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac, ilość wydanych środków
	Systematyczny monitoring realizowanych założeń GPOnZ poprzez opracowywanie sprawozdań.	Czy opracowano sprawozdania, czy zostały przedstawione Radzie Miasta
Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz opracowanie programów jego poprawy	Opracowanie kart stanowisk archeologicznych.	Czy wykonano karty, czy przyjęto je zarządzeniem
	Informowanie władz konserwatorskich o zagrożeniu budowli zabytkowych i ładu przestrzennego w mieście.	Czy była potrzeba informowania, ile razy, jej zakres
	Rewitalizacja istniejących terenów zielonych (zabytkowych parków) – zagospodarowanie zieleni, wyposażenie parków w niezbędne dla rozwoju aktywności mieszkańców elementy i doposażenie już istniejących stref: place zabaw, strefa wsparcia aktywności fizycznej, strefy spacerowe.	Jakie place zaplanowano/ zrealizowano i gdzie, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, z kim współpracowano
	Systematyczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy Plan był aktualizowany
CEL STRATEGICZNY II. Finansowanie działań na rzecz zachowania zabytków, w tym tych, które są własnością miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Stworzenie dla właścicieli zabytków zachęt finansowych zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków położonych na obszarze miasta Sieradz (na podstawie uchwały Rady Miejskiej).	Ilość środków przeznaczonych na dofinansowania, ilość złożonych wniosków, ilość przekazanych środków, ilość wyremontowanych obiektów
	Zwolnienie od podatku od nieruchomości właścicieli obiektów zabytkowych włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków, pod warunkiem utrzymywania ich w dobrym stanie, zgodnym z zaleceniami konserwatorskimi (na podstawie uchwały Rady Miejskiej).	Czy zwolniono właścicieli obiektów i ilu

Zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej obiektów będących własnością miasta	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta (Tabela nr 3).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków
CEL STRATEGICZNY III. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Pomoc przy pozyskiwaniu środków budżetowych i unijnych przeznaczonych na remonty i restauracje obiektów zabytkowych	Uzyskanie (w porozumieniu z właścicielami obiektów) dotacji z funduszy konserwatorskich, ministerialnych lub europejskich, przeznaczonych na remonty i restaurację zabytkowych obiektów.	Czy i ile złożono wniosków, dla jakich obiektów, o co wnioskowano i w jakiej wysokości, czy uzyskano i w jakiej wysokości fundusze, z kim współpracowano
CEL STRATEGICZNY IV. Włączenie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zwiększenie wiedzy i świadomości społecznej mieszkańców miasta nt. wagi kultywowania tradycji kulturowych regionu	Wprowadzenie do programów szkolnych elementów wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.	Czy wprowadzono, w jakiej formie, gdzie, z kim współpracowano
	Promocja i ożywienie zrewaloryzowanego obszaru rynku, parku kulturowego „Wzgórze Zamkowe” wraz z Traktem Królewskim i ulicą Dominikańską.	Jakie działania zaplanowano/zrealizowano, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
PRIORYTET II: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy pod kątem wykorzystania w tym celu dziedzictwa kulturowego; tworzenie miejsc pracy związanych z wykorzystaniem i ochroną zabytków.		
CEL STRATEGICZNY V. Wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Działania na rzecz estetyki krajobrazu kulturowego	Dbłość o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych.	Czy ustawiono nowe tablice, ile, gdzie, jakie działania wykonano, jakie prace porządkowe
	Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego miasta.	Jakie imprezy zorganizowano, z kim współpracowano, ilość osób biorących udział, wysokość poniesionych środków
	Ścisła współpraca zespołem ds. zarządzania Parkiem Kulturowym.	Forma współpracy
	Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych zespołu klasztornego poddominikańskiego obecnie ss. Urszulanek z kościołem św. Stanisława przy ul. Dominikańskiej oraz kamienicy tzw. Pojagiellońskiej – obecnego muzeum.	Jak działania zaplanowano/zrealizowano, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków

CEL STRATEGICZNY VI. Tworzenie programów pobudzających przedsiębiorczość pod kątem wykorzystania walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Powiązanie aktywizacji gospodarczej miasta z zabezpieczeniem i renowacją obiektów zabytkowych	Opracowanie programu wspierania przedsiębiorców wykorzystujących w swej działalności obiekty zabytkowe, a szczególnie projektów prowadzących do renowacji zaniedbanych obiektów zabytkowych.	Czy opracowano program/projekt, w jakiej formie, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
Promocja adaptacji obiektów zabytkowych na obiekty o funkcji turystycznej i usługowej	Stworzenie projektu polegającego na zapoznaniu właścicieli zabytków z możliwościami rozwinięcia własnej działalności gospodarczej w oparciu o posiadane nieruchomości zabytkowe, w tym m.in. zespoły dworsko-parkowe.	

Dodatkowo poza wyżej wymienionymi działaniami Miasto Sieradz planuje wykonać następujące działania:

- renowacja Dworu Modrzewiowego przy ul. Parkowej w Sieradzu (adaptacja na funkcje społeczne) – własność gmina Miasto Sieradz;
- budowa bulwarów nad rzeką Wartą, rewitalizacja parku Staromiejskiego oraz rozbudowa amfiteatru – własność gmina Miasto Sieradz;
- przebudowa wraz ze zmianą sposobu użytkowania budynku wikariatki na potrzeby Parafialnego Domu Historii i Tradycji;
- remont i przebudowa zabytkowego budynku Ochotniczej Straży Pożarnej w Sieradzu.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta Sieradza),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta Sieradza dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta Sieradza,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,

- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi** – Wojewódzki Konserwator Zabytków w Łodzi działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego, pozostających w dyspozycji Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego – regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomych, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Miasta Sieradza – udzielane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą XLVIII/321/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15 lutego 2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy Miasto Sieradz, zmienioną Uchwałą Nr LXXVIII/532/2023 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 26 stycznia 2023 r. zmieniającą uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy Miasto Sieradz.

Dodatkowo dotacje mogą pochodzić również z dofinansowania z programów zewnętrznych np. w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, na zasadach określonych przez podmiot ogłaszający program. Prezydent Miasta Sieradza może ogłosić dodatkowy nabór wniosków, między innymi w przypadku zabezpieczenia dodatkowych środków pozostających z niewykorzystanej dotacji lub innych źródeł lub pozyskania środków pochodzących z dofinansowania z programów zewnętrznych, w tym w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

W latach 2020-2023 przyznano dotacje w wysokości 1 130 000,00 zł, z czego zwrócono 51 750,00 zł:

Rok 2020:

- rewitalizacja otoczenia wraz z ogrodzeniem zespołu poddominikańskiego – kwota dotacji 200 000,00 zł,
- remont, restauracja i konserwacja ogrodzenia cmentarza parafialnego w Sieradzu (etap I) – kwota dotacji 100 000,00 zł,
- remont kamienicy przy ul. Rynek 9 w Sieradzu – kwota dotacji 50 000,00 zł,
- remont kamienicy przy ul. P.O.W. 19 w Sieradzu – kwota dotacji 50 000,00 zł.

Rok 2021:

- prace ratunkowe, konserwatorskie i restauratorskie ołtarza pw. „Wizja św. Antoniego” (poł. XVII w.) w kościele pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika przy poddominikańskim zespole (etap I) – kwota dotacji 100 000,00 zł,
- remont, restauracja i konserwacja ogrodzenia cmentarza parafialnego w Sieradzu (etap II) – kwota dotacji 100 000,00 zł.

Rok 2022:

- remont, konserwacja i restauracja ogrodzenia na długości 16 metrów od strony południowozachodniej cmentarza parafialnego w Sieradzu (etap III) – kwota dotacji 100 000,00 zł,
- prace ratunkowe, konserwatorskie i restauratorskie ołtarza pw. „Wizja św. Antoniego” poł. (XVIII w.) w kościele pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika przy dominikańskim zespole (kontynuacja) – 150 000,00 zł,
- remont budynku kamienicy przy ul. Dominikańskiej 18 w Sieradzu – kwota dotacji 50 000,00 zł.

Rok 2023:

- remont, konserwacja i restauracja ogrodzenia na długości 17 metrów od strony południowo-zachodniej cmentarza parafialnego w Sieradzu (etap IV) – kwota dotacji 100 000,00 zł,
- prace konserwatorskie na ścianach w krużgankach w Domu Zakonnym w Sieradzu – kwota dotacji 60 000,00 zł,
- naprawa i wymiana części stolarki okien oraz drzwi balkonowych w Domu Kata przy ul. Ogrodowej 2 w Sieradzu – kwota dotacji 20 000,00 zł (zwrócono niewykorzystaną dotację w wysokości 1 750,00 zł),
- naprawa i malowanie elewacji kamienicy przy ul. Rynek 15 w Sieradzu – kwota dotacji 50 000,00 zł (zwrócono całość otrzymanej dotacji).

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Sieradzu
11. Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Sieradza na lata 2014-2018
12. Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Sieradza na lata 2020-2023
13. Plan ochrony Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe w Sieradzu, KOBiDZ w Warszawie, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi, 2009
14. Dunin-Wąsowiczowa A., Sieradz, w: Atlas Historyczny Polski, województwo sieradzkie i województwo łęczyckie w drugiej połowie XVI wieku, red.. H. Rutkowski. PAN, część II, Warszawa 1998, s. 85-90
15. Ruszkowski A., Rozwój terytorialny Sieradza na przestrzeni dziejów, w: „Na sieradzkich szlakach”, 2/42/1996/XI, s.11-19
16. Ruszkowski A., Wioski podmiejskie, które wchłonął Sieradz (Górka, Olendry, Męka, Monice, Zapusty), w: „Na sieradzkich szlakach”, nr 1/73/2004/XIX, s. 28-33
17. Ruszkowski A., Sieradzkie krzyże i kapliczki przydrożne, w: „Na sieradzkich szlakach”, 2/82/2006/XXI, s.29-31
18. Strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi
19. Strona Muzeum Okręgowego, Internet
20. Wierzchowski G., Dzieje klasztoru dominikanów w Sieradzu od lat 30.XIII w. do 1964 r., Sieradz 2012
21. Bergman E., Jagielski J., Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce, Warszawa 1996, s. 121
22. Jurkowska M., Historia. Strona Sieradzkiego Centrum Kultury
23. www.stat.gov.pl/gus
24. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis rysunków, tabel i zdjęć

1. Rys. nr 1. Granica Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe
2. Rys. nr 2. Historyczny obszar – miasto lokacyjne
3. Rys. nr 3. Historyczny obszar – Gród – zamek
4. Rys. nr 4. Historyczny obszar – dawne podgrodzie – podzamcze, tzw. Praga (Przedmieście Praskie)
5. Rys. nr 5. Historyczny obszar – obszar przedlokacyjnej osady targowej, tzw. Poświętna Górka lub Wójtostwo
6. Rys. nr 6. Historyczny obszar – Przedmieście krakowskie
7. Rys. nr 7. Historyczny obszar – Przedmieście warckie tzw. Nowe miasto
8. Rys. nr 8. Historyczny obszar – Przedmieście tzw. „Rybaki” zwane jurydyką dominikańską
9. Rys. nr 9. Historyczny obszar – Obszar XIX-wiecznej regulacji z pozostałościami tzw. układu gwiazdowego
10. Rys. nr 10. Historyczny obszar – Obszar zabudowy mieszkalnej z 1 poł. XX w. Osiedle Powstańców Warszawy

11. Rys. nr 11. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Duże)
12. Rys. nr 12. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa Olenderskiego (wzdłuż ul. Olendry Małe)
13. Rys. nr 13. Historyczny obszar – Obszar osadnictwa przedmiejskiego o chronologii nowożytnej (XVII-XVIII w.)
14. Rys. nr 14. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Męka Księża
15. Rys. nr 15. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Monice
16. Rys. nr 16. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Wola Dzierlińska
17. Rys. nr 17. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Woźniki
18. Rys. nr 18. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Mała
19. Rys. nr 19. Historyczny obszar – Obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Zapusta Wielka
20. Rys. nr 20. Historyczny obszar – Linia umocnień z okresu II wojny światowej z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka umocnień polskich z lat 30. XX w. ze schronami
21. Rys. nr 21. Historyczny obszar – Dawny poligon wojskowy z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka poligonowych umocnień niemieckich z l. 40-te XX w. (1944 r. z uwzględnieniem obszaru koszar niemieckich i poligonu)
22. Zdjęcia nr 1, 2. Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11
23. Zdjęcia nr 3, 4. Poddominikański zespół kościelno – klasztorny, ul. Dominikańska 16
24. Zdjęcia nr 5, 6. Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego
25. Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a
26. Zdjęcie nr 8. Kościół ewangelicko - augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19
27. Zdjęcie nr 9. Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście
28. Zdjęcia nr 10, 11. Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 18
29. Zdjęcie nr 12. Synagoga, ul. Wodna 7
30. Zdjęcie nr 13. Dom Kata, ul. Ogrodowa 2
31. Zdjęcie nr 14. Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska 2
32. Zdjęcia nr 15, 16. Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3
33. Zdjęcie nr 17. Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19
34. Zdjęcie nr 18. Oficyna dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3
35. Zdjęcie nr 19. Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3
36. Zdjęcie nr 20. Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1
37. Zdjęcia nr 21, 22. Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2
38. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Sieradza
39. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta Sieradza
40. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Miasto Sieradz jest właścicielem lub współwłaścicielem
41. Tabela nr 4. Analiza SWOT
42. Tabela nr 5. Cele strategiczne, operacyjne wraz z działaniami w ramach Priorytetu nr I i II

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Miasta Sieradz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	UWAGI
1		Dominikańska 2	tzw. kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego	REJESTR
2		Dominikańska 3	kamienica	
3		Dominikańska 4	zespół domu z trzema oficynami	
4		Dominikańska 5	kamienica	REJESTR
5		Dominikańska 6	zespół domu z oficyną	
6		Dominikańska 8	zespół domu z oficyną	
7		Dominikańska 9	kamienica	
8		Dominikańska 16	kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w zespole klasztoru poddominikańskiego	REJESTR
9		Dominikańska 16	klasztor w zespole poddominikańskim	REJESTR
10		Dominikańska 16	cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia z odcinkami ogrodzenia ceglanego w zespole poddominikańskim	
11		Dominikańska 18	kamienica	
12		Dominikańska 19	teatr miejski	REJESTR
13		Jana Pawła II 2	dom	
14		Jana Pawła II 17	dom	
15		Kolegiacka 1	dom	
16		Kolegiacka 3	zespół domu z oficynami	
17		Kolegiacka 4	dom	
18		Kolegiacka 5	zespół domu z oficyną północną	
19		Kolegiacka 6	dom	
20		Kolegiacka 8	zespół domu z dwiema oficynami	
21		Kolegiacka 11	kościół farny pw. Wszystkich Świętych w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	REJESTR
22		Kolegiacka 11	wikariatka w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
23		Kolegiacka 11	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
24		Kolegiacka 11	kaplica pogrzebowa w zespole kościół parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
25		Kolegiacka 11	dom katolicki w zespole kościół parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
26		Kolegiacka 11	otoczenie kościoła farnego z ogrodzeniem od ul.	REJESTR

			Kolegiackiej w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
27		Kolegiacka 11/Wodna 2a	organistówka w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
28		Kolegiacka 12	dom	
29		Kolegiacka 14	dom	REJESTR
30		Kolegiacka 15	dom	REJESTR
31		Kolegiacka 16	dom	
32		Kolegiacka 17	dom	
33		Kolejowa	wieża ciśnień w zespole stacji kolejowej	
34		Kolejowa 3A	dom w zespole dworca kolejowego	
35		Kolejowa 3B	dom w zespole dworca kolejowego	
36		Kolejowa 4	dom	
37		Kolejowa 6	dom	
38		Kolejowa 9	budynek dworca kolejowego w zespole stacji kolejowej	
39		Kolejowa 10	dom w zespole dworca kolejowego	
40	Męka	Kościelna 2a	kościół parafialny pw. św. Wojciecha	REJESTR
41	Męka	Kościelna 2a	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha	
42	Męka	Kościelna 2a	cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia w zespole kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha	
43		Kościuszki 1	dom	
44		Kościuszki 3	zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych	REJESTR
45		Kościuszki 4	dom	
46		Kościuszki 6	dawny budynek policji, ob. dom	
47		Kościuszki 6a	dom	
48		Kościuszki 9	kamienica	
49		Kościuszki 14	szkoła podstawowa	
50		Kościuszki 19	kościół ewangelicko-augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi	REJESTR
51		Kościuszki 21	dom	
52		Kościuszki 23	dom	
53	Poświętna Górka (Wójtostwo)	Krakowskie Przedmieście, dz. nr 67/7	kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana	REJESTR
54		Krakowskie Przedmieście 1	strażnica ochotniczej straży pożarnej	REJESTR
55		Krakowskie Przedmieście 2	dom	
56		Krakowskie Przedmieście 3	dom	
57		Krakowskie Przedmieście 7-9	dom	
58		Krakowskie Przedmieście 16	dom	

59		Krakowskie Przedmieście 17	dom	
60		Krakowskie Przedmieście 19	dom	
61		Krakowskie Przedmieście 36	dom	
62		Krakowskie Przedmieście 40	dom	
63		Krakowskie Przedmieście 42	dom	
64		Krakowskie Przedmieście 47	dom	
65		Krakowskie Przedmieście 73	dom	
66		ul. Krótka 1/róg ul. Ogrodowej	dom z tablicą pamiątkową	
67	Sieradz - Brzezinki	Mickiewicza 14	dworek rodziny Brzezińskich w dawnym Zespole Szkoły Rzemiosł i Drukarni Księdza Aleksandra Brzezińskiego	
68	Sieradz - Brzezinki	Mickiewicza 14	kaplica, ob. kościół parafialny pw. M. B. Królowej Polski	
69		Nenckiego	dom - prosektorium	
70		Nenckiego 2	kaplica w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
71		Nenckiego 2	oranżeria w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
72		Nenckiego 2	domek ogrodnika w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
73		Nenckiego 2	rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital	
74		Orzechowa 5	fabryka włókna w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera – teren zakładu karnego	
75		Ogrodowa 2	dom kata	REJESTR
76	Poświętna Górka (Wójtostwo)	Oksińskiego 4	zespół browaru z budynkiem produkcyjnym i budynkiem administracyjnym	
77		Parkowa 3	oficyna dworska, tzw. Dwór Modrzewiowy	REJESTR
78		Parkowa, dz. nr 245/7, 245/10	park miejski	
79		Podrzecze 5a	dom	
80		Podzamcze	wzgórze zamkowe	PARK KULTUROWY, REJESTR
81		POW 2	dom	
82		POW 3A	dom	
83		POW 3A	oficyna w zespole domu nr 1	
84		POW 5	dom, ob. Archiwum Państwowe	
85		POW 6	dom	
86		POW 9	dom	
87		POW 11a	dom	
88		POW 13	dom	
89		POW 17a	dom	
90		POW 19	dom	
91		POW 20	dom	
92		POW 24	zespół domu z oficyną	
93		POW 27a	dom	

94		POW 29	dom	
95		POW 31	dom	
96		POW 36	dom	
97		POW 43A	dom w zespole młyna	
98		POW 43	młyn w zespole młyna	
99		POW 61	dom	
100		POW 64	dom, ob. Państwowa Inspekcja Pracy	
101		POW 70/72	dom	
102		POW 74	dom	
103		Pułaskiego 5	pałac ślubów	
104		Rycerska 2	kamienica	
105		Rynek 1	dom - kamienica	REJESTR
106		Rynek 2	dom - kamienica	REJESTR
107		Rynek 3	dom - kamienica	REJESTR
108		Rynek 4	dom - kamienica	REJESTR
109		Rynek 5	dom - kamienica	
110		Rynek 6	dom - kamienica	REJESTR
111		Rynek 7	dom - kamienica	
112		Rynek 8	dom - kamienica	
113		Rynek 9	zespół kamienicy (kamienica i oficyna)	
114		Rynek 10	dom - kamienica	
115		Rynek 11	dom - kamienica	
116		Rynek 12	dom - kamienica	
117		Rynek 13	dom - kamienica	REJESTR
118		Rynek 14	dom - kamienica	
119		Rynek 15	dom - kamienica	
120		Rynek 16	dom - kamienica	
121		Rynek 17	dom - kamienica	
122		Rynek 18	zespół kamienicy (kamienica i oficyna)	
123		Rynek 19	dom - kamienica	
124		Rynek 20	dom - kamienica	
125		Sienkiewicza 4	koszary, ob. budynek usługowy w zespole dawnych koszar	
126	Woźniki	Sienkiewicza	zajazd poczty konnej	REJESTR
127	Woźniki	Strażacka	kapliczka	
128		Szewska 9	dom	
129		Targowa 7	dom	
130	Męka	Uniejowska	cmentarz parafialny wraz z ogrodzeniem	
131	Męka	Uniejowska	kaplica grobowa rodziny Stawiskich w zespole cmentarza parafialnego	
132		Uniejowska przy nr 203 dz. nr 38/123 obręb 32	kapliczka	
133		Warcka 3	kamienica z oficyną	
134		Warcka 6	kamienica w zespole domu	
135		Warcka 7	kamienica	
136		Warcka 8	kamienica z oficyną	
137		Warcka 13	dom	

138		Warcka 15	dom	
139		Warcka 17	dom	
140		Warszawska 1	kamienica	
141		Warszawska 3	kamienica	REJESTR
142		Warszawska 5	kamienica	
143		Warszawska 8	kamienica	
144		Warszawska 10	kamienica	
145		Warszawska 12	kamienica	
146		Warszawska 13	kamienica	
147		Warszawska 15	kamienica	
148		Warszawska 17	kamienica	
149		Wodna 2	dom	
150		Wodna 7	bożnica	
151		Wojska Polskiego	kościół szpitalny, ob. kościół cmentarny pw. Sw. Ducha	REJESTR
152		Wojska Polskiego	cmentarz parafialny wraz z ogrodzeniem od ul. Wojska Polskiego	
153		Wojska Polskiego	dom zarządcy przy Cmentarzu Parafialnym	
154		Wojska Polskiego 12	dom	
155		Wojska Polskiego 16	dom	
156		Zakładników	cmentarz żydowski	
157		Zamkowa 1	dom, ob. Muzeum Okręgowe	
158		Zamkowa 8	dom	
159		Zamkowa 16	dom	
160		Żwirki i Wigury 2	dom	
161		Żwirki i Wigury 3	miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka	REJESTR
162		miasto lokacyjne	w obrębie ulic: H. Sienkiewicza, Żabia, Szewska, Rybna, Podwale, Podrzecze, Polna, Ogrodowa, Rycerska, Żwirki i Wigury, Toruńska	
163		gród - zamek	obszar wzgórza zamkowego, od zachodu ograniczonego ul. Grodzką i Podzamcze, z otoczeniem w postaci pierścieniowatego przedpola zewnętrznego, tj. terenów łągowych częściowo zajętych przez skansen, w promieniu ok. 100 m licząc od nasypu wału otaczającego fosę	
164		dawne podgrodzie - podzamcze, tzw. Praga (przedmieście praskie)	teren usytuowany w zakolu Żegliny, powiązany od wsch. z zespołem grodowym. Oś obszaru wyznacza ul. Zamkowa na odcinku pomiędzy Wzgórzem Zamkowym, a skrzyżowaniem z ulicą Rybną. Obszar wokół Rynku Praskiego, w granicach wyznaczonych pozostałością starorzecza Żegliny, przekształcił się w Przedmieście Praskie	
165		obszar przedlokacyjnej osady targowej, tzw. Poświętna Górka lub Wójtostwo	w rejonie ulic: Krakowskie Przedmieście, Oksińskiego, Krasawna, Browarek	
166		Przedmieście Krakowskie	obszar wzdłuż ul. Krakowskie Przedmieście (od skrzyżowania z ul. Polną do skrzyżowania z ul. Olendry Duże)	
167		Przedmieście Warckie tzw. Nowe Miasto	obszar ograniczony od północy ul. H. Sienkiewicza, od południa ul. K. Pułaskiego, od południowego - wschodu ul. Żwirki i Wigury i ul. Toruńską	
168		Przedmieście tzw. „Rybaki” zwane jurydyką dominikańską	obszar u ujścia Żegliny do Warty (obecnie teren w rejonie ulic: Grodzka, Portowa, Lokajskiego, Klonowa,	

			Sienkiewicza, Żabia)
169		obszar XIX-wiecznej regulacji z pozostałościami tzw. układu gwiazdzistego	w rejonie obecnego ronda - na przedpolu zachodnim Starego Miasta, będący otoczeniem zespołu staromiejskiego - z ulicami: Sienkiewicza, Wojska Polskiego, POW, (z terenem produkcyjno - przemysłowym wzdłuż ul. POW od ronda do dworca PKP oraz zespołem kolejowym), ul. Jana Pawła II i Kościuszki
170		obszar zabudowy mieszkalnej z I poł. XX w. Osiedle Powstańców Warszawy	ul. Wyzwolenia 1918 Roku, Powstańców Warszawy, Ks. A. Leśniewskiego, Ks. Walerego Pogorzelskiego, Polna, Targowa
171		obszar osadnictwa olenderskiego	wzdłuż ul. Olendry Duże
172			wzdłuż ul. Olendry Małe
173		obszar osadnictwa przedmiejskiego i chronologii nowożytnej (XVII-XVIII w.)	w rejonie ulic: Podzamcze, Podrzecze, Wierzbowa, Opłotki, Rzeczna
174	Męka Księża	obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Męka Księża, Monice, Wola Dzierlińska, Woźniki, Zapusta Mała, Zapusta Wielka	
175	Monice		
176	Wola Dzierlińska		
177	Woźniki		
178	Zapusta Mała		
179	Zapusta Wielka		
180		linia umocnień z okresu II wojny światowej z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka umocnień polskich z lat 30-XX w. ze schronami	
181		dawny poligon wojskowy	
182		zespół stacji kolejowej Sieradz	

Załącznik nr 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie Miasta Sieradza zarejestrowanych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (stan na wrzesień 2024)

* - stanowiska archiwalne o nieznanym lokalizacji

** - stanowiska archiwalne o znanej lokalizacji

1. Dzigorzew 1² (stan. 13 na obszarze AZP 69-44)
2. Dzigorzew 3³ (stan. 30 na obszarze AZP 69-44)
3. Jeziory 2 (stan. 8/17⁴ na obszarze AZP 70-44)
4. Jeziory 11 (stan. 57 na obszarze AZP 70-45)
5. Kłocko 17 (stan. 15 na obszarze AZP 70-44)
6. Kłocko 19 (stan. 17 na obszarze AZP 70-44)
7. Kłocko 24 (stan. 42 na obszarze AZP 70-44)
8. Kłocko 25 (stan. 70 na obszarze AZP 70-44)⁵
9. Kłocko 26 (stan. 71 na obszarze AZP 70-44)
10. Kłocko 27 (stan. 72 na obszarze AZP 70-44)
11. Kolonia Dzigorzew 1 (stan. 66 na obszarze 69-44)
12. Męcka Wola 2 (stan. 19 na obszarze AZP 69-45)**⁶
13. Męka 1 (stan. 2 na obszarze AZP 69-45)
14. Męka 2 (stan. 1 na obszarze AZP 69-45)
15. Męka 3 (stan. 27 na obszarze 69-45)*
16. Męka 4 (stan. 28 na obszarze 69-45)*
17. Męka-Borek 5⁷ (stan. 22 na obszarze 69-45)**
18. Męka Księża 6 (stan. 23 na obszarze 69-45)**
19. Męka Księża 7 (stan. 24 na obszarze 69-45)**
20. Monice 1 (stan. 15 na obszarze AZP 70-45)
21. Monice 2 (stan. 13 na obszarze AZP 70-45)
22. Monice 3 (stan. 12 na obszarze AZP 70-45)⁸
23. Monice 4 (stan. 11 na obszarze AZP 70-45)
24. Monice 5 (stan. 14 na obszarze AZP 70-45)
25. Osmolin 2 (stan. 10 na obszarze AZP 69-44)
26. Podłężyce 9 (stan. 50 na obszarze AZP 70-45)**
27. Podłężyce 10 (stan. 51 na obszarze AZP 70-45)
28. Podłężyce 14 (stan. 48 na obszarze AZP 70-45)**
29. Podłężyce 15 (stan. 49 na obszarze AZP 70-45)
30. Sieradz 1 (stan. 1 na obszarze AZP 70-45)
31. Sieradz 2 (stan. 2 na obszarze AZP 70-45)
32. Sieradz 3 (stan. 3 na obszarze AZP 70-45)
33. Sieradz 4 (stan. 4 na obszarze AZP 70-45)
34. Sieradz 5 (stan. 5 na obszarze AZP 70-45)
35. Sieradz 6 (stan. 6 na obszarze AZP 70-45)
36. Sieradz 7 (stan. 7 na obszarze AZP 70-45)

² Stanowisko znajduje się w granicach Sieradza na dawnych gruntach wsi Dzigorzew.

³ Patrz przypis 1.

⁴ Numer stanowiska został zmieniony w wyniku badań weryfikacyjnych w 2008 r. Patrzteczka AZP 70-44 w archiwum WUOZ Łódź.

⁵ Uwaga! Numerem 70 na obszarze 70-44 był do 2010 r. oznaczono znalezisko paleontologiczne z terenu Kłocka.

⁶ Informacja z archiwum Muzeum Okręgowego Sieradz.

⁷ Dawna nazwa Męka-Borek 1 – inf. z archiwum Muzeum Okręgowego w Sieradzu.

⁸ Wykonawca karty KEZAL tego stanowiska w 2023 r. popełnił błędy w zapisie. W zestawieniu stanowisk dane są prawidłowe.

37. Sieradz 8 (stan. 8 na obszarze AZP 70-45)
38. Sieradz 9 (stan. 9 na obszarze AZP 70-45)
39. Sieradz 10 (stan. 16 na obszarze AZP 70-45)**
40. Sieradz 11 (stan. 17 na obszarze AZP 70-45)**
41. Sieradz 12 (stan. 18 na obszarze AZP 70-45)
42. Sieradz 13 (stan. 54 na obszarze AZP 70-45)**
43. Sieradz 14 (stan. 55 na obszarze AZP 70-45)
44. Sieradz 15 (stan. 56 na obszarze AZP 70-45)
45. Sieradz 16 (stan. 58 na obszarze AZP 70-45)
46. Sieradz 17 (stan. 59 na obszarze AZP 70-45)
47. Sieradz 18 (stan. 60 na obszarze AZP 70-45)
48. Sieradz 19 (stan. 61 na obszarze AZP 70-45)
49. Sieradz 20 (stan. 62 na obszarze AZP 70-45)
50. Sieradz 21 (stan. 63 na obszarze AZP 70-45)
51. Sieradz 22 (stan. 64 na obszarze AZP 70-45)
52. Sieradz 23 (stan. 65 na obszarze AZP 70-45)
53. Sieradz 24 (stan. 67 na obszarze AZP 70-45)
54. Sieradz 25 (stan. 68 na obszarze AZP 70-45)
55. Sieradz 26 (stan. 69 na obszarze AZP 70-45)
56. Sieradz 27 (stan. 70 na obszarze AZP 70-45)
57. Sieradz 28 (stan. 71 na obszarze AZP 70-45)
58. Sieradz 29 (stan. 72 na obszarze AZP 70-45)
59. Sieradz 30 (stan. 73 na obszarze AZP 70-45)
60. Smardzew 3 (stan. 25 na obszarze 70-44)⁹
61. Smardzew 5 (stan. 52 na obszarze AZP 70-44)**
62. Smardzew 12 (stan. 73 na obszarze AZP 70-44)
63. Smardzew 13 (stan. 74 na obszarze AZP 70-44)
64. Smardzew 14 (stan. 75 na obszarze AZP 70-44)
65. Smardzew 15 (stan. 76 na obszarze AZP 70-44)
66. Wola Dzierlińska 1 (stan. 28 na obszarze AZP 70-44)
67. Wola Dzierlińska 2 (stan. 49 na obszarze AZP 70-44)**
68. Wola Dzierlińska 3 (stan. 29 na obszarze AZP 70-44)
69. Wola Dzierlińska 4 (stan. 14 na obszarze AZP 69-44)
70. Wola Dzierlińska 5 (stan. 15 na obszarze AZP 69-44)
71. Wola Dzierlińska 6 (stan. 16 na obszarze AZP 69-44)
72. Wola Dzierlińska 7 (stan. 18 na obszarze AZP 69-44)
73. Wola Dzierlińska 8 (stan. 19 na obszarze AZP 69-44)
74. Wola Dzierlińska 9 (stan. 20 na obszarze AZP 69-44)
75. Wola Dzierlińska 10¹⁰ (stan. 27 na obszarze AZP 70-44)
76. Woźniki 1 (stan. 20 na obszarze AZP 70-45)**
77. Woźniki 3 (stan. 21 na obszarze AZP 70-45)
78. Woźniki 4 (stan. 22 na obszarze AZP 70-45)
79. Woźniki 5 (stan. 23 na obszarze AZP 70-45)
80. Woźniki 6 (stan. 24 na obszarze AZP 70-45)
81. Woźniki 7 (stan. 25 na obszarze AZP 70-45)**
82. Zapusta Mała 1 (stan. 44 na obszarze AZP 70-44)**
83. Zapusta Mała 2 (stan. 43 na obszarze AZP 70-44)

⁹ Stanowisko znajduje się częściowo na terenie gminy Wróblew, a częściowo na terenie miasta Sieradz.

¹⁰ Dawna nazwa: Radzyminów 1 – inf. z archiwum Muzeum Okręgowego w Sieradzu.

84. Zapusta Mała 3 (stan. 69 na obszarze AZP 70-44)*

85. Zapusta Mała 4 (stan. 78 na obszarze AZP 70-44)